"OCH ALDRIG MÖTAS DE TVÅ"

En förstudie om hbtq-personer
med erfarenheter av funktionsnedsättningar

ARVSFONDEN • ARVSFONDEN • ARVSFONDEN

RFSL STOCKHOLM

Innehållsförteckning

1 Inledande diskussion 4
1.1 Syfte 4
1.2 Behov 5
1.3 Tidigare projekt 6
1.4 Frågeställningar 7
1.5 Tillvägagångssätt 7

2 Teoretiska utgångspunkter 8
2.1 Cripteori – Att titta på funktionshinder med queerteoretiska glasögon 8
2.2 Queerteori 9
2.3 Intersektionalitet 10

3 Metoder och material 10

4 Kvantitativa enkätundersökningar 11

5 Kvalitativa intervjuundersökningar 12
5.1 Etiska reflektioner 13
5.1.1Intervjuarens egna reflektioner 13

6 Presentation av informanterna 14

7 Resultat från den kvalitativa undersökningen 16
7.1 ”De sa att det var en plats för alla, men det är ju jättebranta trappor där” – om bristen på platser att mötas på 17
7.2 Komma-ut-berättelser 21
7.3 Den komplexa önskan om att passera friktionsfritt – Att ständigt göra motstånd, vem orkar det? 25
7.4 Hjälpmedel blir till en markör för avvikandet – vikten av representation 27
7.5 ”Jag har aldrig blivit illa bemött, men jag har heller inte blivit bekräftad i min hbtq-identitet” – om att bli osynliggjord 29
7.6 Funkis och queer? Enough is enough! 32

8 Vad saknas inom RFSL? 36
8.1 Kunskapsbristen 36
8.2 Otillgängliga Huset 38
8.3 Framtida verksamheter? 39
8.4 Hur upplevs RFSLs arbete med funkisfrågor 40

9 Slutsatser från den kvalitativa studien 41

10 Resultat från den kvantitativa studien 42
10.1 Vilka svarade på enkätundersökningen? 43
10.2 Hur arbetar de tillfrågade med hbtq-frågor? 44
10.3 Den påtagliga skillnaden i gensvar 46
10.4 Behovet av kompetenshöjning 50
10.5 Törsten efter kunskap 53

11 Slutsatser från den kvantitativa studien 56

12 Förslag till förändring och förbättring 58

13 Sammanfattande slutsatser 59

14 Referenslista 60

15 Bilagor 62

Tack

Först och främst tack till Arvsfonden som gjorde denna viktiga förstudie möjlig.
Tack till alla informanter som ville berätta om sina upplevelser om hur det kan vara att som hbtq-person ha erfarenheter av olika funktionsnedsättningar. Det är enormt viktiga berättelser som på intet sätt får rum i sin helhet i denna skrift. Tack till alla verksamheter och organisationer som svarade på vår enkät, utan era svar ingen förstudie. Tack till alla deltagare i Funkis[1]/hbtq[2]-nätverket, med en förhoppning om fortsatt samarbete. Tack till alla fantastiska kollegor på RFSL Stockholm, RFSL Ungdom, RFSL Förbundet och studiens vetenskapliga mentor, Fil. Doktor Renita Sörensdotter. Slutligen tack Majk Michaelsdotter för korrekturläsning.

Projektledare och Författare, RFSL Stockholms ordförande, Verksamhetschef,
Lisa Ericson, Kristin Arthur, Sanna Frost

Förstudiens disposition

Förstudien är upplagd enligt en tydlig struktur som ska underlätta för dig som läsare. Du kan läsa hela förstudien som den är, eller fokusera på utvalda delar. Om du inte är intresserad av metod, material och teoretiska diskussioner kan du hoppa över kapitel 2-7. Därefter följer presentation av resultaten av studien, först från intervjustudien och sen sammanställningen av enkätundersökningen. Därefter för vi en kortare diskussion om vad vi anser behöver göras i ett nytt större projekt. Avslutningsvis sammanställer vi de slutsatser som framkommit i förstudien.

[1]Ordet Funkis används i rapporten som synonym till ”person med funktionsnedsättning”. Men det finns också en aktivistisk tyngd i begreppet och det kan liknas vid betydelsen av engelskans begrepp crip. Begreppet Funkis uppkom under 2000-talet
[2] Hbtq är ett samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera. H:et och b:et handlar om sexuell läggning, alltså vem man har förmågan att bli kär i eller attraherad av. T:et handlar om hur man definierar och uttrycker sitt kön. Queer kan röra både sexuell läggning och könsidentitet men också relationer och sexuell praktik.

1 Inledande diskussion

> Jag tänker mig att intersektionen mellan att vara funktionsnedsatt och hbtq-person gör att man som person blir ganska osynlig överallt. Att jag generellt är utanför någon slags genusmatris eller begär för att min kropp inte uppfattas som normal och att jag inte heller då blir läst som lesbisk eller queer för jag har liksom ingen sexualitet.
>
> *Rebecca 25 år*

> Kunskapen är väldigt bristfällig. Man är rädd för dessa frågor och tar inte det på allvar. Det är mera en ”fnissig” attityd till dessa frågor.
>
> *Stockholms stad, Rinkeby – Kista, från enkätundersökningen*

RFSL Stockholm är en lokalavdelning till Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter – RFSL. Det är homosexuella, bisexuella och transpersoner som är vår primära målgrupp. Och inom vår målgrupp finns det personer med erfarenheter av olika funktionsnedsättningar.[3]

Förstudien Funkisrapporten består av två olika delar, med två olika metoder för materialinsamling. Denna uppdelning syftar till att få en så bred förståelse för behovet av verksamheter och åtgärder inom RFSL som möjligt. Förstudien och rapporten i sig har även dubbla syften. Dels syftar förstudien till att undersöka behovet av att stärka RFSL Stockholms arbete med funkis- och tillgänglighetsfrågor. Dessa resultat kommer leda till en ny ansökan till Arvsfonden och förhoppningsvis ett större projekt, om medel beviljas. Dels är förstudien Funkisrapporten helt unik i sitt slag, det har inte gjorts likande studier i Sverige. Vi ser ett stort behov av att lyfta dessa berättelser och låta dem ta plats, samt på allvar börja prata om vad det kan innebära att vara hbtq-person med erfarenhet av funktionsnedsättningar i Sverige idag. Vi hoppas att förstudiens resultat ska bidra till att uppmärksamma hbtq-personer med funktionsnedsättningar och vikten av tillgängliga verksamheter, i aspekten fysisk och rumslig tillgänglighet, medvetenhet, kunskap och bemötande. Både vad det gäller olika funktionsnedsättningar och hbtq.

1.1 Syfte

Det främsta syftet med förstudien är vi på RFSL Stockholm ska få djupare kunskap och förståelse för målgruppens behov och önskemål. De övergripande målen med förstudien är:

[3] Den terminologi man använt för att definiera personer med funktionsnedsättning har varierat genom åren. Socialstyrelsen, som har ett nationellt samordningsansvar för terminologin inom fackområdet vård och omsorg, gjorde 2008 följande definition: Med funktionsnedsättning avses en nedsättning av en fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning uppstår till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana skador, tillstånd eller sjukdomar kan vara av bestående eller övergående natur. Funktionshinder är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. Exempel på begränsningar är svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framförallt om bristande tillgänglighet i omgivningen. (Ungdomsstyrelsen rapport *Fokus 12* (2012) och Socialstyrelsen 2008)

- Att identifiera vad målgruppens behov är. Målgruppen utgörs av både personer med erfarenheter av funktionsnedsättningar och verksamheter som arbetar för och med dessa personer. Utifrån dessa resultat kommer vi att skriva en ansökan med tydligt integrerat målgruppsperspektiv och behovsanalys.
- Att lyfta och synliggöra kunskapen om det dubbla utanförskap som kan finnas när man bryter mot fler normer, till exempel genom att vara transperson och ha Asperger.
- Det långsiktiga målet är stärka hbtq-personer med olika funktionsnedsättningar inom RFSL.

1.2 Behov

Trots att människor inte är bärare av enbart *en* identitet så visar forskning. (jmfr. De Los Reyes & Mulinari 2005, Grönvik & Söder 2008, Ericson 2010) att det är svårt att bli bemött och sedd utifrån sitt ”hela jag”. Särskilt om man bryter mot flera av samhällets olika normer. Journalisten och queeraktivisten Finn Hellman skriver i tidningen *Kom ut* (2004) om vad det kan innebär att bryta mot förväntade normer:

> Utestängningen som många av oss upplever är inte symbolisk utan högst konkret. Synskadade bögar och flator med dyslexi kan inte läsa hbt-samhällets press och rullstolsburna transor och bin kommer inte upp för trapporna till dess diskon. Hindren är inte bara fysiska. Barriärer sitter även i huvudet på folk som inte ser funktionshindrade som sexiga. (Hellman, *Kom ut*, 3/2004)

Vid tillfällen när normsamhällets idéer om hur man förväntas leva sina liv och se ut motsätts, blir det oftast det mest framträdande normbrottet eller motsättningen som lyfts upp och synliggörs och därmed bemöts. När en person till exempel bryter mot både heteronormen och normer för funktionsförmåga[4] osynliggörs ofta att ett av normbrotten av omgivningen. Detta benämns ibland som *dubbla normbrott* (se Grönvik & Söder 2008). På många sätt verkar det som att det blir enklare för omgivningen att fokusera på *ett* ”annorlundaskap” kopplat till *en* person. En konsekvens av detta är att många hbtq-personer med synliga fysiska funktionsnedsättningar får sina hbtq-identiteter osynliggjorda och ibland helt ignorerade. På liknande sätt kan det vara för hbtq-personer med *osynliga* funktionsnedsättningar som då ses som normata, det vill säga att de saknar funktionsnedsättning. Att vara normbrytare kan innebära att omgivningen uppfattar en som avvikande och konstig, vilket i värsta fall kan resultera i diskriminering, hot och våld.

[4] Funktionsförmåga berör inte bara frågor om fysiska kroppars förmåga. Det handlar även om intellektuella och psykiska funktionsnedsättningar, vilka många gånger glöms bort och osynliggörs eftersom det vanligtvis inte syns på den fysiska kroppen.

Föreställningar om att man som normbrytare endast kan ”bryta mot en norm” resulterar i att personer med funktionsnedsättningar antas vara heterosexuella cispersoner.[5] Vi vet sedan tidigare forskning och undersökningar att hälsoläget bland unga hbtq-personer i jämförelse med ungdomsgruppen i stort är avsevärt sämre (jmfr. Ungdomsstyrelsen *Hon, hen, han* 2010; RFSL Ungdom *Effekter av heteronormen*, 2009) Folkhälsoinstitutet kom 2012 med en rapport där det framgår att personer med funktionsnedsättningar har sämre hälsa i jämförelse med unga personer utan funktionsnedsättningar:

> Barn med funktionsnedsättning har sämre hälsa än andra. Oavsett hur svår deras funktionsnedsättning är, har de oftare ont i magen, ont i huvudet, svårt att sova och dålig aptit. Sett till typen av funktionsnedsättning är det främst barn med huvudsakligen fysiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som har dessa besvär. (A 2012:02 s.8)

Dessa resultat liknar således de resultat som framkom i Ungdomsstyrelsens rapport gällande hbtq-ungdomar. Vad vi kan konstatera av detta är att om man bryter mot vårt samhälles normer när det kommer till kön och könsidentitet, sexuell läggning eller funktionsförmåga så riskerar man att drabbas av både psykisk och fysisk ohälsa. Det finns i dagsläget inga siffror på hur hbtq-personer med funktionsnedsättningar mår i förhållande till den övriga befolkning. Flera av de informanter som deltog i RFSL Stockholms studie befinner sig utanför den etablerade arbetsmarknaden, framförallt de med NPF[6]-diagnoser. I Handisams rapport *Hur är läget?* (2013), skriver de:

> Personer med funktionsnedsättning har sämre levnadsvillkor än andra. Det visar sig på område efter område. Färre arbetar, utbildningsnivån är lägre, hälsan och ekonomin är sämre och rättsäkerheten äventyras.
> Årets rapport visar:
> - Att endast 44 procent av personer med nedsatt arbetsförmåga har ett arbete. Detta kan jämföras med 75 procent i övrig befolkning.
> - Att 26 procent av personer med funktionsnedsättning har varit i ekonomisk kris. Det är dubbelt så stor andel som hos övriga.

1.3 Tidigare projekt

RFSL Stockholm har tidigare drivit projekt med fokus på funktionsnedsättningar, bland annat sociala mötesträffar för personer med intellektuella funktionsnedsättningar tillsammans med studiefrämjandet. Vi har medlemsgrupperna Regnbågen, för döva hbtq-personer och Fohbit, funktionshindrade hbtq-personer. Inom utbildning på RFSL Stockholm, främst inom HBT-

[5]Cisperson – Den som inte identifierar sig som transperson. En person vars juridiska och biologiska kön stämmer överens med könsidentiteten kallas för cisperson. Till exempel: en ciskvinna känner sig som en kvinna och registrerades som kvinna vid födseln. Cis är latin för ”på samma sida”.

[6] Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är ett samlingsbegrepp för flera olika diagnoser. Det som är gemensamt är att det har med hjärnan och hjärnans balans att göra. Kända diagnoser är ADHD, ADD, Asberger syndrom, Touretts syndrom, OCD, Dyslexi/Dyskalkyli och tal och språkstörningar är exempel på NPF. (Riksförbundet Attentions häfte, *Vad är NPF*?, 2011)

certifieringen,[7] arbetar vi utifrån diskrimineringsgrunderna och tar självklart upp funktionshinder. Trots detta saknar vi ett helhetsgrepp på området funktionsnedsättningar. Vi ser att vi som organisation saknar kunskap och kompetens på området, vilket vi vill förändra med det kommande projektet.

1.4 Frågeställningar

- Vilka möjligheter upplever målgruppen finns att ta plats i samhället i stort, utan att behöva ge avkall på eller kompensera för någon av sina identiteter när det kommer till hbtq och funkis erfarenheter?
- Hur upplever målgruppen hbtq-communityt och främst RFSLs verksamheter – är dessa tillgängliga?
- Hur upplever målgruppen kompetensen kring funkisfrågor inom RFSL?
- Hur arbetar funkisorganisationer och dagligverksamhet (LSS[8]) med hbtq-frågor och frågor om sexualitets- och könsnormer?
- Hur ser deras kompetens ut kring dessa frågor?
- Vilket behov uppskattar de att det finns hos deras medlemmar och målgrupp att lyfta dessa frågor?

1.5 Tillvägagångssätt

Förstudien består av en större kvantitativ studie och en mindre kvalitativ studie. Den kvantitativa studien har riktat sig till verksamheter för personer med olika funktionsnedsättningar. Enkäten är standardiserad och har skickats per mail genom enkätprogrammet webropol. Enkätens syfte var att undersöka och efterfråga hur de svarande arbetar med hbtq-frågor.

Den mindre kvalitativa intervjustudien består av tio djupintervjuer med hbtq-personer som har olika typer av funktionsnedsättningar. Vi ville nå dels informanter som redan återfinns inom våra verksamheter, dels informanter som av olika anledningar inte sökt sig till oss. Intervjustudiens syfte är att låta målgruppens röster komma till tals. På RFSL Stockholm är vi vana vid att göra både större och mindre enkätundersökningar. Vi använder detta som metod för

[7]Hbt-certifiering är ett processinriktat utvecklingsarbete som RFSL har utvecklat och erbjuder. Det består av utbildning i fyra steg av samtlig personal inom en verksamhet och av ett internt arbete med fokus på kvalitetssäkring och kontinuitet. Hbt-certifiering ger fördjupad kompetens och ökad medvetenhet. Certifikatet synliggör att man i verksamheten arbetar strategiskt i syfte att erbjuda en god arbetsmiljö för anställda och ett respektfullt bemötande av besökare/kunder/klienter/patienter, utifrån ett hbt-perspektiv. Fokus ligger på hbt-frågor, d.v.s. på normers konsekvenser för hbt-personer. Men certifieringen är även ett utmärkt tillfälle att reflektera över och diskutera normer i stort, antidiskriminering, bemötande, likabehandling och arbetsmiljö ur ett bredare – rättighetsbaserat och normkritiskt – perspektiv.

[8]Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS

att ständigt utveckla och granska våra verksamheter utifrån våra målgruppers upplevelser och perspektiv.

Med kvalitativa undersökningar ges möjligheten att i större mån kunna problematisera målgruppens svar i jämförelse med en enkätundersökning, eftersom informanterna ges utrymme att själva till viss del styra samtalet och lyfta vad de anser är viktigt. I arbetet med både den kvantitativa och kvalitativa studien har vi haft vetenskaplig handledning av filosofie doktor Renita Sörensdotter vid Stockholms Universitet. Detta har bidragit till kvalitetssäkring av studien samt haft möjlighet att bolla svåra etiska och metodtekniska frågor som uppstått under arbetets gång.

2 Teoretiska utgångspunkter

För att sätta materialet i en större kontext och kunna förstå och analysera resultaten har vi använt och utgått från adekvata teorier och återkopplat till dem i analysen. Det är dessa teoretiska glasögon som vi har läst och analyserat materialet. Här nedan introduceras och förklaras teorierna i korthet.

2.1 Cripteori – Att titta på funktionshinder med queerteoretiska glasögon

> We all have able bodies. If we don't have able bodies we are dead – otherwise our bodies are working, they are able. The opposite of disabled is not able-bodied, it is non-disabled.(http://still.my.revolution.tao.ca/node/68)

Funktionsförmåga som kategori är omarkerad i många diskurser. Hur kan vi markera den? Genom att prata och benämna normerna om funktionsfullkomlighet. Det är detta som cripteorin önskar göra genom att inta positionen critical disability – medvetet funktionshinderskap. I det icke uttalade om kroppars olika förmågor förväntas en funktionsfungerande kropp som norm (Ericson 2010). Det är denna norm som skapar funktionshinder. Cripteorin är inte intresserad av att särskilja olika sorters funktionsnedsättningar. Det går inte tala om de funktionsnedsatta som grupp. Det är en mångfald. Cripteorin är inte intresserad av det som tolkas och görs till funktionsnedsättningar. Crip menar forskaren Robert McRuer (2005; 2006) är ett aggressivt ord, vars syfte är att tala om för personer med funktionsnedsättningar att världen inte är gjord för dem, att de aldrig kommer kunna bli ”normala” (McRuer 2005: 14). Crip är inte en identitet, det är en tagen position, en kritisk och ifrågasättande inställning till normatmakten. Det är en kritik till hur vårt samhälle har formats och byggts och hur det privilegierar en viss kropp (McRuer 2006; Rydström 2009). Crip handlar också mycket om att omfamna sitt ”stigma” (Goffman 1972) och att kräva rättigheter. Man är stolt över sin criphet, man söker inte tolerans från normaten.

McRuer menar att normaliteten är en konstruktion och en del av en maktstruktur som syftar till att kategorisera och segregera individer utifrån hur väl de anses passa in i normaliteten.

På så sätt skapas en norm, som i just detta fält kan sägas vara normen om funktionsfullkomlighet. Föreställningen om att det alltid är bättre att vara ”frisk” eller ”icke-funktionsnedsatt” kontrasteras mot bilden av den funktionsnedsatta individens utanförskap. Konstruerade dikotomier som cripteorin bygger på och vill krossa

Frisk

- Icke-funktionsnedsatt
- Normal
- Normalitetsbegreppet skapas i en process som syftat till att kontrollera och disciplinera det som anses vara onormalt eller avvikande. Ett normalt beteende eller en normal funktion blir således något som kan sägas konstituera det civiliserade samhället

Sjuk

- Funktionsnedsatt
- Onormal
- Det som stör ordningen genom att avvika tilldelas en stigmatiserad position

Normaten

Ett viktigt begrepp inom cripteorin och som vi kommer använda i förstudien är Rosemarie Garland-Thomson (1997) begrepp The Normate, Normaten. Normaten är ett begrepp som samlar förståelsen om den maktfyllda (icke) positionen funktionsfullkomlig, *konstruktionen av den funktionsfullkomliga kroppen*. Hon beskriver normaten som idén om en kropp och dess göranden som personer med funktionsnedsättningar definieras utifrån. Den normativa idén om den normala kroppen – normaten – förutsätter en funktionsfungerande kropp. McRuer (2006) menar att heterosexualitet förutsätter, enligt normatens idé, att kroppen är funktionsfullkomlig.[9] Normer som finns angående hur sexualitet bör uttryckas och göras utgår från en normat (heterosexuell) kropp. Utifrån detta har diskurser om personer med funktionsnedsättningar framställts som könlösa och asexuella, de har gjorts till subjekt utan agens.

2.2 Queerteori[10]

Förstudien utgår från en queer[11] förståelse av kön, sexualitet och makt. Queer är både teori och aktivism. Det handlar om att visa hur kön och sexualitet är socialt konstruerade kategorier som saknar stabila och tidlösa innebörder. En central del är att belysa hur heterosexualitet skapas som

[9]Funktionsfungerande kroppar blir mer omarkerade än heterosexualitet – det är de normata kropparna som anses vara naturliga, de är normen.

[10]Detta stycke är delvis hämtat från FoU-rapport 2013:1, Darj, Piel, Hjelte

[11]Crip har en stor likhet med queer, språkmässigt och syftet att ifrågasätta normalitetsbegreppet är i stort det samma. Carrie Sandahl (2003) använder termen crip som en parallell till queer. Hon ser likheterna mellan queer, som på ett radikalt sätt dekonstruerar det normala, och som radikalt visar motsatsen till det normala, och menar att den mest signifikanta likheten mellan queer och cripteori är de olika kategoriseringarnas radikala ståndpunkt mot konceptet normalitet (Sandahl 2003:26f).

det naturliga och ideala begäret, och hur den heterosexuella kärnfamiljen blir det ideala sättet att organisera sitt liv. Queerteori synliggör hur människor skapas som antingen kvinnor eller män och ingenting däremellan, och hur normer kring kön samverkar med normer kring sexualitet. Heteronormativitet medför samhälleliga, institutionella och sociala privilegier för de som passar in i normerna, medan de som avviker riskerar repressalier.

2.3 Intersektionalitet

Intersektionalitet är ett perspektiv som vi på RFSL Stockholm under de senaste åren aktivt arbetar utifrån. Intersektionalitetsperspektivet är ett sätt att titta på hur olika maktordningar är sammanflätade i varandra och hur olika identiteter skapas utifrån olika aspekter som till exempel religiositet, funktionsförmåga, ras och etnicitet, kön, sexualitet, ålder och klass. Intersektionalitet handlar om att se hur makt verkar, agerar och påverkar oss. Det är att se och erkänna att makt verkar på flera dimensioner och nivåer samtidigt. Det handlar om hur olika maktordningar och identiteter hänger samman, skapar och påverkar varandra. Att se hela maktens struktur, inte endast stirra sig blind på en dimension eller kategori.

3 Metoder och material

Vi har valt att använda två olika metoder vid materialinsamlingen till förstudien. Det finns både för- och nackdelar med de två olika materialinsamlingsmetoderna, kvalitativa intervjuer och enkätundersökningar. Förstudien har skrivits utifrån vetenskapliga normer och vi har haft tillgång till en vetenskaplig handledare som genomgående gått igenom upplägg av förstudien, intervjuguiden och enkäten. Detta anser vi ha bidragit till att stärka studiens kvalité, trovärdighet och professionalitet.

Att göra kvalitativa intervjuundersökningar är tidskrävande, men det ger oss möjligheten att skapa en större insikt om och förståelse för målgruppens upplevelse och livsvärld. Men eftersom det är en så pass tidskrävande metod utgår resultatet från ett relativt begränsat urval. Enkätundersökningar är tvärtom inte lika tidskrävande och ger möjligheten att nå många fler. Vilket resulterar i ett större svarsomfång. Dock finns det mindre möjlighet till fördjupad förståelse vid enkätundersökningar. I förstudiens format passade dessa metodval väl för syftet. Vi vill få en ökad förståelse för och inblick i hur hbtq-personer med erfarenhet av funktionsnedsättningar upplever sin vardag och möjlighet att ta plats i samhället i stort och inom RFSL i synnerhet. Vi ville också få en indikation på hur funktionshinderorganisationer och LSS-verksamheter arbetar med frågor kring hbtq och normer, därav passade en enkätundersökning bra. Tillsammans ger dessa två metoder ett variationsrikt material som svarar upp till förstudiens syfte på ett tydligt och bra sätt.

4 Kvantitativa enkätundersökningar

Enkätundersökningar var det självklara valet för att undersöka hur olika funktionshinderorganisationer och LSS-verksamheter i Sverige och Stockholm arbetar med hbtq-frågor och normer. Samt hur de själva uppskattar sin kompetens på detta område. Kvantitativa metoder är en kostnadseffektiv metod där vi når en stor målgrupp. Bieffekten blir också att förstudien och RFSL Stockholms framtida projekt uppmärksammas och det är lättare att etablera samarbeten och bjuda in till nätverksträffar.

RFSL Stockholms hbtq och funkis-enkät skickades ut till 159 ideella, intresse- och medlemsorganisationer inom funkisrörelsen i Sverige och privatägda och kommunala dagligverksamheter inom LSS i Stockholm stad. Enkäten och dess följebrev finns som bilaga 1. I följebrevet beskrevs det tydligt vem som var avsändare, syftet med enkäten och att det var frivilligt men betydelsefullt att de tillfrågade fyllde i enkäten. Vi informerade även om att de inte behövde fylla i några personuppgifter, endast organisationens namn (Ejlertsson, s.39 2005).

Vi fick in 59 svar. Enkätundersökningar ger regelmässigt ett visst bortfall, som ser olika ut beroende på vilket område det är och vem som är avsändare (Ejlertsson, s.12 2005). Vi fick ett betydande bortfall, nästan två tredjedelar av de tillfrågade valde att inte svara på enkäten trots upprepade påminnelsemail (fem stycken) och väl tilltagen tid för svar (drygt två månader). Vi har även ett visst internt bortfall, det vill säga en del av frågorna har inte alla deltagare svarat på. Även detta är något man får räkna med (ibid). Dessa ickesvar är dock intressanta i sig. Det visar att vår upplevelse av att många inte anser att frågor om hbtq och normer är viktiga. Frågor som i förlängningen handlar om tillgänglighet och möjlighet att vara sig själv på sin arbetsplats, skola, dagligverksamhet och intresseorganisation. Vi trodde dock att vi skulle möta mer uttalat motstånd än vi gjorde. Vi fick ett mindre antal svarsmail direkt efter att enkäten gick ut, där vederbörande organisation eller verksamhet förklarade att de inte jobbade med dessa frågor och därav inte fann det relevant att delta i studien. Sju organisationer och verksamheter har hört av sig och önskat bli borttagen från studien och mailutskicken.

Den låga svarsfrekvensen kan även förklaras med hur enkäten är utformad. Genom att svara på enkäten kan ett bristande arbetssätt medvetandegöras hos den svarande, vilket inte alla gånger är uppskattat. Vi vet också att frågor kring sexualitet och relationer kopplat till personer med funktionsnedsättning är tabubelagt och så även till viss del hbtq-frågor(jmfr. Ericson 2010, Löfgren-Mårtensson 2009, RFSL Ungdom 2010, Hon, hen, han 2010). Trots detta är underlaget i sig intressant och ger oss en möjlighet att göra en bedömning av hur olika organisationer och verksamheter arbetar med frågor om hbtq och normer, samt vilket intresse de har av utveckling av sin kunskap när det kommer till hbtq-frågor och normer.

5 Kvalitativa intervjuundersökningar

Vi önskade få fram berättelser om olika situationer med fokus på funktionsförmåga, genus, sexualitet och kopplat till bemötandet i samhället i stort och RFSL i synnerhet och valde därför att använda semistrukturerade djupintervjuer[12] som metod. Genom metodvalet kunde vi ställa frågor och uppmana till ett relativt fritt berättande. Något vi troligtvis inte hade fått tillgång till om vi valt en annan metod. Denna metod ger målgruppen en chans att påverka studiens och samtalets riktning.[13] Den kritik som ofta riktas mot kvalitativa undersökningar är bristen på generaliserbarhet, eftersom det ofta är ett relativt lågt antal deltagare. Vi har fått in tio unika, individuella berättelser, men det finns trots det liknande erfarenheter i dessa berättelser. Erfarenheter som säger något om hur det kan vara att vara hbtq-person med erfarenhet av funktionsnedsättningar i Sverige idag.

De tio intervjuerna har varit från 40 minuter upp till två timmar långa. Intervjuerna har spelats in och sedan transkriberats av projektledaren. Därefter har genomläsning och analys utifrån återkommande teman i materialet skett (Kvale 1997). Projektledaren har utgått från en tematisk intervjuguide med öppna frågor. Under intervjuerna berörde vi ”övergripande” teman, dessa var i stora drag:

- Erfarenheter av funktionsnedsättning kopplat till möjlighet att ta plats i samhället i stort.
- Upplevelser av bemötanden från samhället kopplat till funktionsnedsättning och sin hbtq-identitet.
- Upplevelser av möjligheter att ta plats med sin hbtq-identitet inom funkisvärlden.
- Upplevelser av möjligheter att ta plats med sin funkis-identitet inom hbtq-världen, i synnerhet RFSL.
- Upplevelsen av RFSLs kunskap om funktionsnedsättning.

Vi ville ha en bred representation av olika erfarenheter när det kommer till funktionsnedsättningar, ålder, sexualitet och könsidentitet. Vi gick ut med information om studien och att vi sökte informanter, först i våra egna kanaler. Vi skickade ut informationsbrevet (se bilaga 2) på RFSL Husets[14] interna mailinglista, det vill säga de anställda på RFSL förbundet,

[12] Monica Dalen, socialpedagog, anser att den kvalitativa forskningsintervjun särskilt lämpar sig för att ge forskaren och läsarna en insikt om informanternas egna erfarenheter, tankar och känslor (Dalen 2007:9).
[13] Nackdelen med öppna intervjuer är att de tenderar att bli väldigt långa och flyta ut, vilket i viss grad skedde. De flesta av intervjuerna är runt en timme långa. Intervjuerna spelades in och transkriberades i stort sett ordagrant, dock har inte skratt, pauser eller hummanden skrivits ut, eftersom de inte tillförde något till det som sades. Detta eftersom studien inte är en lingvistisk analys av vad som sades, eller hur det sades. Men även för att skydda informanterna som ibland hamnade i berättelser som inte var relevanta för studien, men var viktiga för dem att få berätta. Intervjuaren var tydlig med att inte hamna i en position som ”terapeut” men samtidigt vara medmänniska och lyssna på berättelsen. Fördelen med att studien görs av RFSL Stockholm är att vi har en mängd olika verksamheter som vi har kunnat tipsa om och slussa vidare de informanter som uppgav ett sådant behov.
[14] RFSL Stockholm, RFSL Ungdom och RFSL Förbundet delar lokaler i ett hus på Sveavägen 59, därför kallas det för ”Huset”.

RFSL ungdom och RFSL Stockholm. Sedan lade vi upp informationen på RFSL Stockholms Facebook-sida. En och en halv timme senare hade vi nio konfirmerade informanter och ytterligare tio intresserade. Detta bidrog till att vi kunde välja ut informanterna, så att vi fick så bred representation som möjligt. Nackdelen med att vi fick så många svar snabbt var att vi inte sökte informanter i andra kanaler, vilket i sin tur kan ha påverkat vilka som nåddes av informationen om förstudien. Dock så var inte alla informanter som deltog i studien särskilt bekanta med RFSL och våra verksamheter. Flertalet var inte medlemmar i RFSL Stockholm, vilket ändå indikerar att vi har nått både en målgrupp som har erfarenhet av RFSLs verksamheter och en målgrupp där information om RFSLs verksamheter var något nytt – något som vi ser som positivt och eftersträvansvärt. Andra brister i rekryteringen av informanter är att alla är vita, det vill säga vi har misslyckats med att nå personer med erfarenhet av rasifiering. Vi har också, trots intensiva försök, inte fått någon informant med erfarenhet av intellektuella funktionsnedsättningar.

5.1 Etiska reflektioner

Vi har följt etiska rådets riktlinjer när det gäller insamlandet av material genom intervjuer. Alla deltagande informanter har tydligt informerats om syftet med studien och att intervjun kommer spelas in och transkriberas. Att informanterna avidentifieras och anonymiseras. De har haft möjlighet att välja könsneutralt, maskulint eller feminint klingande fingerade namn och vilket pronomen[15] de föredrar ska användas om dem i studien. Informanterna har också fått läsa igenom och godkänna stycket som beskriver dem.[16] De har också fått tydlig information om att de när som helst under intervjun kan avbryta eller välja att inte svara på frågor, eller vid ett senare tillfälle höra av sig om de har frågor eller vill ta bort något som de har sagt. Ingen av de deltagande har efter intervjuerna hört av sig för att ändra någon utsaga. Dock är det flera som har hört av sig och är intresserade av hur det går och vill poängtera hur viktig de tycker att förstudien är. Stämningen mellan intervjuaren och informanterna har genom alla intervjuer varit god. Ingen har valt att avbryta en pågående intervju eller påpekat att någon fråga har varit för närgående. Att skapa ett tryggt samtal är en viktig del i en intervjusituation.

5.1.1Intervjuarens egna reflektioner

Projektledaren som genomförde intervjuerna har tidigare genomfört intervjustudier med personer med erfarenhet av funktionsnedsättningar kopplat till sexualitet och normer. Detta var inget vi informerade om när vi gick ut med studien eller när projektledaren presenterade sig för informanterna. Dock framgick det under några av intervjuerna att informanterna kände till projektledarens tidigare arbete och på olika sätt förhöll sig till det. God etik inom

[15] Det finns olika personliga pronomen, som till exempel hon, hen, han och den.
[16] Se punkt, *Presentation av informanter*

samhällsvetenskaplig forskning är transparens. Kanske hade det varit bättre om vi gick ut med informationen om projektledaren från början? Vissa berättade rakt ut att de läst projektledarens tidigare studie på ämnet, andra indikerade det genom att hänvisa och använda vissa begrepp. Detta var dock inget som genererade problem eller något slags motstånd mot att prata om upplevelserna. Snarare skapade det ett större förtroende och trovärdighet under intervjun.

Andra reflektioner som uppstod hos projektledaren rörde trovärdighet och förförståelse kopplat till erfarenhet av funktionsnedsättning. Projektledaren ses och läses av många som en funktionsfullkomlig person. Detta kunde ibland skapa en känsla av ett ”vi” och ett ”dem” i rummet och en viss misstänksamhet. Det var en av informanterna som ställde direkta frågor angående erfarenhet av funktionsnedsättning, vilka projektledaren då svarade på.[17] Vi har också varit tydliga med att vi kommer ta in olika konsulter med levd erfarenhet av olika funktionsnedsättningar om vi får möjlighet att genomföra ett större funkisprojekt.

6 Presentation av informanterna

Informanterna var när studien genomfördes mellan 18 och 55 år och hade erfarenheter av olika funktionsnedsättningar, sexuella preferenser, könsidentitet och bakgrunder. Alla hade erfarenheter av att bo i storstad, med dess utbud av olika hbtq-mötesplatser. Informanterna hade erfarenheter av olika funktionsnedsättningar, både fysiska och psykiska, synliga och osynliga. Vissa av informanterna hade medfödda funktionsnedsättningar, medan andra hade fått dem senare i livet. Detta bidrog till att det var väldigt olika berättelser och erfarenheter som uppkom i intervjuerna, något vi eftersträvade när vi sökte informanter.

Alla informanter fick svara på några korta bakgrundsfrågor för att vi skulle få tillgång till en viss bakgrundsförståelse. De fick även med egna ord berätta hur de såg på sin egen könsidentitet, vilket personligt pronomen de föredrog skulle användas om dem i rapporten och om de ville ha ett feminint, maskulint eller könsneutralt fingerat namn. De berättade även hur de såg på sin egen sexualitet/sina egna sexuella preferenser. Alla informanter har haft möjlighet att ge feedback på presentationen av sig själva.

- Lily 40 år, identifierar sig som kvinna och bisexuell. Hon har olika funktionsnedsättningar som påverkar hennes liv både fysiskt och psykiskt, men vi talade främst utifrån hennes erfarenhet av att ha grava hörselnedsättningar. Hon använde sig av flera olika mer eller mindre synliga hjälpmedel. Hon är medlem i RFSL Stockholm, hon beskriver att hon identifierar sig och sympatiserar med RFSL.

- Kalle 35 år, identifierar sig som man och bisexuell. Kalle har erfarenhet av Asperger och fick sin diagnos i vuxen ålder. Han använder sig inte av några synliga hjälpmedel. Tidigare medlem och aktiv i RFSL Stockholm, men är det inte längre. Kalle säger att han inte har

[17] Projektledaren har erfarenhet av återkommande depressioner och att växa upp med en förälder med både fysiska och psykiska funktionsnedsättningar.

superkoll på RFSL, vilket dels kan förklaras av att han inte riktigt har identifierat sig med gayrörelsen.

- Britt 55 år, identifierar sig som kvinna och lesbisk, hon har en medfödd synnedsättning och använder olika synliga hjälpmedel. Tidigare medlem i RFSL Stockholm och aktiv, men inte längre. Funderar dock på att bli medlem igen. Britt beskriver att hon identifierar sig och sympatiserar med RFSL, men hon är inte lika engagerad i organisationen som hon tidigare varit.

- Kim 35 år, identifierar sig som pansexuell. Kim har erfarenhet av ADHD, asperger och återkommande depressioner, den fick diagnoserna för några år sedan. Kim använder sig inte av några synliga hjälpmedel. Kim är medlem i RFSL Stockholm och aktiv inom andra hbtq-communityn. Kim har flera års erfarenhet av att vara engagerad inom RFSL och Pridefestivaler, vilket har varit en väg till det sociala livet.

- Markus 18 år, identifierar sig som tvåkönig (intersexuell) och homosexuell. Hen har erfarenhet av ADHD, dyslexi och autism. Hen använder sig av en del synliga hjälpmedel. Ej medlem, har aldrig besökt Huset eller deltagit i RFSLs verksamheter. Markus upplever det svårt att svara på frågan om huruvida hen sympatiserar med RFSL eftersom hen har lite dålig koll på vad RFSL gör.

- Rebecca 25 år, identifierar sig som queer/kvinna och flata. Hon har en medfödd CP-skada. Hon använder sig av olika synliga hjälpmedel så som rullator och viss personlig assistans.[18] Ej medlem, men deltagit i vissa aktiviteter som RFSL arrangerat. Rebecca beskriver att hon identifierar sig och sympatiserar med RFSL.

- Alex 30 år, identifierar sig som transperson och bisexuell. Hen har erfarenhet av medfödd CP-skada och nedsatt syn. Hen har synliga hjälpmedel som permobil och dubbel PA. Medlem i RFSL och sympatiserar med RFSLs kamp, men saknar ett forum för hbtq-funkisar att ta plats i. Har ej varit på Huset, men i andra lokalavdelningars lokaler.

- Kris 35, identifierar sig som pansexuell/queer/man och bisexuell. Hen fick diagnosen Asperger relativt nyligen och har nedsatt syn. Hen använder glasögon. Ej medlem och har ej deltagit i några av RFSLs verksamheter, men har varit på Huset. Kris beskriver en viss ambivalens inför att helt och fullt identifiera sig med RFSL, vilket hen tror kan bero på osäkerhet att passa in.

- Håkan 45 år, identifierar sig som man och homosexuell. Han har ett medfött rörelsehinder. Han använder stundtals synliga hjälpmedel för att förflytta sig längre sträckor, men inte alltid. Ej medlem i RFSL, men har deltagit i verksamheter som representant för sitt arbete. Beskriver att han sympatiserar med RFSLs arbete och kamp.

- Love 20 år, identifierar sig som queer/kvinna och bisexuell. Hon fick MS när hon var 15 år och har även erfarenhet av återkommande depressioner. Hon använder i dagsläget inga synliga hjälpmedel, men äter medicin. Minns ej om hon är medlem i RFSL Stockholm och har ej deltagit på någon aktivitet på RFSL Stockholm. Men hon har varit medlem och

[18] Personlig assistans kommer hädanefter förkortas PA.

aktiv i en annan lokalförening. Love beskriver att hon sympatiserar med RFSL och är glad att RFSL finns.

7 Resultat från den kvalitativa undersökningen

De övergripande resultaten utifrån berättelserna i den kvalitativa studien är ingen lovsång, vare sig till RFSL eller till de olika hbtq-communityn som finns. Inte heller den organiserade funktionshinderrörelsen undkommer kritik.

En del av informanterna har erfarenheter av att vara engagerade i både hbtq-rörelsen och i funkis-rörelsen, vissa har inte engagerat sig i någon av dem. Gemensamt för alla informanter är upplevelsen av svårigheter att ta plats med både sin hbtq-identitet och funkis-identitet inom hbtq- och funkis-rörelsen. Man upplever att man på ett eller annat sätt får göra avkall på delar av sin identitet för att ha möjlighet att på ett tryggt sätt ta plats i rummen. Det kan handla om otillgängliga lokaler, okunskap eller starka heteronormativa uttryck.

En del av informanterna beskriver situationer där man upplever att det är svårt att tas på allvar och bli sedd som hbtq-person om man har en funktionsnedsättning (främst kommer dessa berättelser från de informanter som har synliga funktionsnedsättningar). Detta kan i sin tur skapa en osäkerhet om möjligheten att inta rummet. Andra beskriver ett starkt motstånd från anhöriga och familj när man kommer ut som hbtq-person. Känslan som beskrivs är att det räcker att man har en funktionsnedsättning, att det är tillräckligt hårt och svårt att vara normbrytare på det sättet. Samtidigt berättar andra informanter att det är lättare att komma ut som hbtq-person eftersom man redan bryter mot normer genom sin funktionsnedsättning. Känslan som beskrivs är att ingen förväntar sig eller tror att man ska leva ett ”vanligt” eller ”normalt” liv i alla fall. Vilket tycks bidra till att det blir lättare att ta plats med sin hbtq-identitet i samhället i stort. Det finns också berättelser som menar att hbtq-rörelsen är lättare att ta sig in i, eftersom man har en förförståelse för vad normbrott och utanförskap kan innebära. Denna tanke kan samtidigt generera en viss besvikelse, när man möter motstånd eller oförståelse, eller när det är otillgängligt. Det man kan läsa mellan raderna i dessa berättelser är tanken om att hbtq-communityn borde veta eller förstå bättre eftersom personer inom hbtq-communityt har erfarenhet av att vara avvikare från normen.

Många av informanterna beskriver en vardag och ett liv som måste planeras, där möjligheten till spontanitet inte alltid finns. Det är berättelser om planering och struktur, men också om tillfällen när kroppen eller psyket inte orkar och man måste ställa in det där viktiga mötet. Och att detta många gånger möts av oförståelse från normater. Det finns sällan en förståelse för eller kunskap om hur olika funktionsnedsättningar påverkar människors liv, vad det kan innebära att leva med till exempel psykisk ohälsa. Vilket i sin tur kan skapa en upplevelse av

utanförskap och som i värsta fall kan leda till känslor av skuld och skam hos den som på grund av sin funktionsnedsättning inte kan delta, trots att den vill.

En återkommande berättelse från flera informanter är känslan av att det inte ges eller finns plats för dem med funktionsnedsättningar – men många tar sig den platsen ändå. Love berättar att hon upplever att hon aldrig har fått någon plats, hon har tagit den. Skapat den själv, eftersom det inte fanns någon.

> Jag har tagit mig privilegier, jag har tagit en plats som inte fanns innan jag tog den. Som nu till exempel när jag går i skolan så anpassas det efter mina behov. Det är ju ett privilegium.

Om man har erfarenheter av funktionsnedsättningar måste man vara lite extra stark, lite extra modig, ha lite extra skinn på näsan för att ha möjligheten att inta ett rum och bli lyssnad på och sedd. Detta var även något som framkom i Ericsons studie (2010) om funktionsförmåga kopplat till sexualitet. Detta lilla extra mod, eller ”jag tar mig platsen, den ges inte till mig” kan vara och är för många väldigt påfrestande. Det hänger även samman med vad flera informanter beskriver som att de kompenserar med sig själva (sina kroppar och psyken) för att kunna ta plats i ett rum eller sammanhang. Något man inte alla gånger orkar, vill eller kan. För vissa hänger det samman med att göra aktivt motstånd, en slags politisk handling. När Britt säger; ”Alltså jag är ganska bra på att ta plats, jag tar mig plats.” så är det ganska symtomatiskt för vad många berättar. Andra viktiga berättelser som flera informanter lyfter är känslan av att det idag är ett hårdare klimat för personer med funktionsnedsättningar, särskilt om man har rätt till LSS. Flera informanter beskriver en rädsla inför nästa LSS-prövning och en känsla av misstrohet och ifrågasättande från LSS-handläggare. De menar att detta kan bidra till att många funkisorganisationer inte fokuserar på andra frågor bortom tillgänglighet och LSS, eftersom man är så hårt ansatt.[19] Rebecca berättar:

> I media pratar man hela tiden om hur det fuskas hit och dit med assistanspengar och man utmålar en grupp människor i samhället som parasiter. Det gör ju också att jag måste hantera det här i relation till min egen vardag. Jag kan känna att jag bli misstänkliggjord.

7.1 ”De sa att det var en plats för alla, men det är ju jättebranta trappor där” – om bristen på platser att mötas på

> Ett ställe som sa att de var för alla var det här stället Högkvarteret, men det var ju inte alls tillgängligt. Det var ju en jättebrant trappa ner. Så de gjorde ju inget för att göra det tillgängligt. Så är det tyvärr.

Britts berättelse om platser som utger sig för att vara till för alla hbtq-personer, men sen ändå har sin verksamhet i väldigt otillgängliga lokaler, återkommer hos flera informanter. Besvikelsen är

[19] Se även Bylund (2012).

tydligt närvarade hos Britt när hon berättar detta. Hon är påtagligt besviken på ställen som på pappret säger att de är till för alla, trots att det inte är så i verkligheten. Normen om hur vi ska fungera är så stark, vilket bidrar till att den blir osynlig. Det är som om att dimensionen funktionsförmåga ständigt glöms bort. Men otillgängliga mötesplatser handlar inte bara om branta trappor och mörka källarlokaler. Otillgänglighet är också okunskap och oförståelse kring olika funktionsnedsättningar. Detta blir särskilt tydligt för dem som har dolda eller psykiska funktionsnedsättningar. Vilket resulterar i att personer med funktionsnedsättningar ständigt måste vara beredda på att kompensera för att ha möjlighet att ta plats i olika rum. Britt menar att konsekvensen av att ständigt behöva anpassa sig efter otillgängliga rum, bidrar till en känsla av ensamhet som resulterar i svårigheter att träffa någon. Hon berättar att hon kompenserar för att kunna vara i de rummen. En sådan plats är till exempel RFSL Stockholms årliga tjejfest:

> Jag gick ju hem ganska tidigt. Om det fanns lugna rum i anslutning så satte jag mig där. Men annars sökte jag andra sammanhang, var med i grupper i föreningen istället. För barer och discon var inte min grej. Och det är fortfarande inte min grej. Det var många fester jag fick gå ifrån, så det är ju tråkigt. Man blir ju exkluderad, när man inte kan vara med. Så jag tycker fortfarande att det är trevligare i kafémiljöer. Det är ljusare, inte så hög musik, jag träffas hellre där.

Det som återkommande påtalas av informanterna är bristen på tillgängliga mötesplatser för att träffa andra. Detta styrker även tidigare studier och forskning. I Statens folkhälsoinstituts rapport *Funktionsnedsättning, fysisk aktivitet och byggd miljö* (2011) skriver man: ”Tidigare forskning visar också att personer med funktionsnedsättning är fysiskt aktiva i mindre utsträckning än den övriga befolkningen.” Vilket man kopplar till företags, privatpersoners och samhällsinstitutioners ovilja att bygga lokaler som är tillgängliga.[20] Hbtq-communityt är inget undantag. Många kända och kommersiella mötesplatser brister i tillgänglighetsaspekter. Det är källarlokaler med branta trappor utan hiss, hög ljudvolym, trånga utrymmen, bristande kunskap kring NPF-diagnoser, material som inte ges ut i punktskrift och listan fortsätter. RFSL Stockholm och Huset är inte särskilt tillgängliga platser enligt informanterna. Trots att RFSL Stockholm har en tillgänglighetspolicy brister vi i flera aspekter.

Pridefestivalen (främst Stockholm Pride, men även West Pride har kommit upp) är en viktig händelse för många. För en del av informanterna var det den första kontakt de hade med hbtq-communityt, och kanske till och med den enda de hade under ett år. Även här finns det mer att önska när det kommer till tillgänglighet, kunskap och förståelse. Särskilt Pridepark (oavsett var den har varit) tas upp som en otillgänglig plats. Generellt upplevs Pridehouse (på Stockholm

[20] I Sverige har vi ingen lag som förbjuder otillgänglighet, men i plan- och bygglagen ställs övergripande krav på bebyggelsemiljön. Lagen säger att inom områden med sammanhållen bebyggelse ska miljön utformas så att personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga kan använda området. Plan- och bygglagen ställer krav på att enkelt avhjälpta hinder mot tillgänglighet ska undanröjas. Det gäller i byggnader som har allmänna lokaler och på allmänna platser. Kraven gäller såväl statliga myndigheter som kommuner, landsting och privata mark- och lokalägare. Boverket har tagit fram föreskrifter om vad det innebär.(www.handisam.se)

Pride) som mer tillgängligt och genomtänkt, men det finns också berättelser som beskriver Pridehouse som otillgänglig. Britt berättar att hon tillsammans med föreningen fhobit gjorde en inventering av Stockholms gayställen utifrån tillgänglighet, hon säger:

> Det fanns ju inte ett enda ställe som var tillgängligt. Det fanns ingenting, där man kunde komma in med både rullstol och ledarhund till exempel Så vi får gå på andra ställen när vi ska träffas som förening, där de tar emot både rullstol och ledarhund. Det är bedrövligt. De som har de här ställena de är ju inte intresserade, för det är en sådan liten grupp som har behov. Men jag tycker, det blir ju ett sådant där argument som biter sig själv i svansen. För ju mer otillgängligt det är, desto färre söker sig ju dit som har behov av tillgänglighet, så att det är klart att det inte kommer någon när det inte är tillgängligt.

Att anpassa sig och kompensera för att ha möjlighet att ta plats, att begära tillgänglighet innebär att komma ut med sin criphet, vara obekväm och politisk. Något som informanterna upplever som en ständig balansgång. Samt något man inte alltid orkar vara. Britt fortsätter med att berätta om hennes upplevelser av Pride: Britt beskriver ett otillgängligt Stockholm Pride och en tydlig ovilja till att försöka att bli bättre – tillgänglighet blir bara något man skriver om i något dokument.

> Men där (på Pride) är det ju också ganska otillgängligt. Att det är mest som en Token, att det är något symboliskt, för det funkar inte hela vägen. Vi har ju under flera år kämpat för att man ska kunna ta med sig en ledsagare in i Pridepark som inte ska behöva betala en dogtag. Eller att Pride håller med ledsagare i Pridepark. Men de gör inte det, så då kan man inte gå in där. Om jag är synskadad eller helt blind, om jag inte har någon att gå med så kan jag inte gå in där. Jag kan inte begära att min ledsagare ska betala en dogtag eller dagpass kanske. Därför det måste lösas på något sätt. En gång sa de att det fanns tillgängliga toaletter, men då var det en stor grusplan utanför som var omöjligt att ta sig fram igenom med en rullator eller rullstol. Så det gick ju inte. Så det är ju bara som en sort chimär att det är tillgängligt, för det är ju inte det.

Resultatet blir att man anpassar sig och i värsta fall undviker att göra saker för att det är för otillgängligt och tar för mycket energi. Lily berättar:

> -Lily: Jag gör mindre sociala saker än förut, men det är nog bra också. För jag orkar inte. Men visst har jag anpassat mig.
> -Lisa: Men känns det som att du konfronterar någon med din funktionsnedsättning, att nu kommer jag ut med den och nu kräver jag plats för den? Känns det som om du gör det för dig själv men också politiskt?
> -Lily: Ja, det gör jag absolut, både och tänker jag. Men, man orkar inte alltid vara politisk och man orkar inte alltid värna om sina egna rättigheter eller möjligheter. Speciellt inte när människor inte vill lära sig, eller när människor inte vill ta hänsyn till en.

Rebecca berättar om sin upplevelse av hbtq-rörelsen och de lokaler som många arrangemang sker i:

> Ibland känner jag mig absolut inte medräknad i dessa sammanhang som funktionsnedsatt och speciellt inte när det är typ stora event som Pride är sjukt otillgängliga. Då tänker jag bara, men skit i det! När man absolut inte har tänkt på det på något sätt utan bara har gjort. Det tänker jag är en jätteviktig grej när man tänker kring rum rent praktiskt, vilka ska vara där? Rum kan skapa möjlighet till rörelsefrihet för alla kroppar. Det ska inte vara precis på millimetern så att det går in tre människor, det ska finnas svängradie för olika hjälpmedel. Det handlar ju också om hur mycket kontakt man har med funktionsnedsatta människor i sin vardag och hur van man är vid det. Har man någon kompis som har rullator till exempel då tänker man på det, har man inte det så tänker man inte så. Man har inte det mönstret med sig, man är inte medveten om det på samma sätt.

Att välja trygga sammanhang och välja bort otrygga – men vilka sammanhang finns då kvar? Som är trygga ur ett hbtq- och normkritiskt perspektiv och som dessutom är tillgängliga? Rebecca berättar om tillfällen där hon får kompensera med sin kropps funktionsnedsättningar för att ta sig in på platser som är viktiga för henne, som till exempel SLM, Kollingsborg, RFSL Stockholm och andra otillgängliga klubbar eller mötesplatser. Att kompensera med sina kroppsliga och mentala resurser är något som flera informanter tar upp. Det handlar om att aktivt välja att ta plats på en otillgänglig plats, men att detta får konsekvenser som man får betala av vid ett senare tillfälle genom till exempel trötthet, utmattning och lång återhämtning. Därför måste informanterna alltid göra en bedömning om det är värt att kompensera för att ta plats i det aktuella rummet/sammanhanget. Rebecca berättar:

> Där kompenserar jag verkligen för att kunna finnas i det rummet och ibland orkar man det ibland orkar man inte det.

Rebecca fortsätter med att berätta att det uppstår en dubbelhet i henne om vilken kamp som är den viktigaste och att man kan påverka genom sina val som ”konsument”.

> Lika lite som jag som hbtq-person skänker pengar till frälsningsarmén eller stöder någon organisation som direkt eller indirekt handlar homofobiskt så befinner jag mig inte heller på platser som är direkt otillgängliga. Och då blir det ju väldigt begränsat om jag inte väljer att kompensera själv, vilket jag gör ganska ofta. Eftersom utbudet är som det är, så jag måste det om jag vill ta plats någonstans.

Hon funderar även på vilket ansvar hon har som arrangör av queerkultur, när det sker på otillgängliga platser så tenderar hon att undvika att bjuda in personer med funktionsnedsättningar för att hon skäms och upplever att hon svikit och inte varit en god funktionshinderkämpe. Men att de här queera rummen är så viktiga för henne att hon väljer att kompensera med sin kropp. Alex berättar att många hbtq-platser blir omöjliga för hen att ta sig till:

> Hbtq-festivaler är väldigt utspridda. Så det är väl det främsta att det håller till i såna lokaler. Otillgängliga och sånt. Men samtidigt tycker jag att man blir bättre bemött där. Att det är, som du är annorlunda på ett vis och vi är annorlunda på ett annat vis och det spelar ingen roll. Så jag tycker jag har blivit bättre bemött där än i den övriga världen. Men det kan ju vara att det är jag som känner att de bemöter mig bättre. Men sen är det ju lokalerna, de är ju inte alltid tillgängliga. Att man får gå in bakvägen och sånt.

Alex och de andra informanternas citat visar på en dubbelhet som ständigt återkommer i deras berättelser. Man tar sig plats, men man får gå in bakvägen. Alla de där små hindren indikerar att man inte är helt inräknad från början vilket påverkar informanterna på olika sätt.

7.2 Komma-ut-berättelser

I samtalen med informanterna kom vi in på komma-ut-berättelser, både kopplat till sin hbtq-identitet och sin funktionsnedsättning. Informanterna hade väldigt olika erfarenheter av att komma ut. Vissa informanter hade inte upplevt något större motstånd när de kom ut, medan andra hade mötte ett större motstånd från sin omgivning. Det var främst informanter med osynliga funktionsnedsättningar som hade erfarenheter av att komma ut med sin funktionsnedsättning. Men det kom också upp berättelser från informanter med mer synliga funktionsnedsättningar som handlade om att bli accepterad och nästan ”godkänd” med sin hbtq-identitet. Det finns flera internationella funktionshinderforskare som skriver om ”komma-ut”-begreppet och likheten mellan att komma ut som hbtq-person och att komma ut med sin funktionsnedsättning (jmfr. Swain & Cameron 1999, Samuels 2012). Samuels för särskilt intressanta diskussioner kring likheten mellan osynliga funktionsnedsättningar och den lesbiska femme-positionen som ofta osynliggörs och inte läses som tillräckligt queer.

Informanterna hade väldigt olika erfarenheter av funktionsnedsättningar. Vissa hade synliga fysiska funktionsnedsättningar och därtill synliga hjälpmedel som omgivningen på olika sätt reagerade på. Reaktioner som informanterna kopplade till olika fördomar och stigman som finns kring funktionsnedsättningar (jmfr. Barron 2004, Malmberg 2012, Grönvik & Söder 2008). Rullstolsanvändare betraktas och bemöts ofta som könlösa och asexuella (Ericson 2010). Medan de som hade mer osynliga funktionsnedsättningar, så som olika NPF diagnoser eller psykiska funktionsnedsättningar, inte mötte samma motstånd eller blickar förrän de interagerade med omgivningen eller när funktionsnedsättningen på något sätt blev påtaglig. Men de fick inte heller samma förståelse, eller ibland möjlighet till anpassning och tillgänglighet, utifrån sin funktionsnedsättning. Informanterna löste det på olika sätt. En del kompenserade och försökte passera som normater i det längsta och i den mån det fungerade för dem. Andra hade strategin att tidigt berätta om sina funktionsnedsättningar när de var i ett nytt sammanhang. Detta berodde självklart på i vilket sammanhang de var i och om de kände sig trygga. Trygghet att komma ut är

något som återkommer i berättelserna. Att komma ut kan också tolkas som att kräva plats och förståelse i det rum man befinner sig i. Love berättar om hennes möjlighet att ta plats:

> Jag tycker att jag har stor möjlighet att ta plats, men det är för att jag har ett osynligt handikapp. Jag skelar lite, som började med MS. Jag opererade mig för några år sedan. Men kort innan det var det väldigt påtagligt, det syntes väldigt mycket och trots att det bara var det så tyckte jag att det var väldigt jobbigt att det var något som syntes utåt och då blev man bemött på ett helt annat sätt. Folk såg inte vem man tittar på. Jag förstår att min möjlighet att ta plats är starkt kopplad till mitt osynliga handikapp. Det gör mig tryggare också.

Kalle som har asperger berättar att han har en strategi för att hantera sin osynliga funktionsnedsättning, han berättar:

> Jag försöker informera redan från början när jag träffar nya personer som man kommer umgås med rätt mycket. Att berätta lite om mig själv, att jag har Asperger, för att undvika missförstånd och underlätta i framtiden när man ska umgås.

Kim berättar att den har likande strategier kring dens osynliga funktionsnedsättningar:

> Det beror på, det är inte så att jag presenterar mig och säger hej jag är Kim och jag har Asperger. Jag har fått göra det inom Pride på grund av mina uppgifter. Och då har det känts som om det behövs på grund av de uppgifter jag har. De som står över mig måste få en förklaring till varför jag inte hänger med ibland och det sociala spelet som jag har svårt för, och då måste de veta och förstå varför. Där har jag varit tvungen. Eller om jag får jobb, då måste jag ju göra det.

Dessa strategier ”att komma ut” blir ett sätt att förekomma och underlätta både för informanterna och dem de möter. Det fungerar inte alltid i alla sammanhang och Kalle beskriver att han måste ha en viss grundtrygghet för att ”komma ut”. Kalle berättar att det finns miljöer där han trivs och känner sig trygg eftersom det inte uppstår något motstånd när han kommer ut, varken med sin hbtq-identitet eller sin Asperger, eftersom det är många som delar hans erfarenhet där. Dock berättar Kalle också att hans närmaste familj har gjort starkt motstånd mot både hans Aspergerdiagnos och hans bisexualitet. Hans mamma är lärare och menar att hon skulle ha upptäckt det. Kalle upplever att de inte tror på honom och hans diagnos. Han beskriver att både hans bror och hans far är mycket homofoba. Han säger:

> Min familj accepterar det inte. Att ta med en pojkvän till familjemiddagen skulle inte funka. Det är inte så populärt. Min pappa och bror är helt emot det. Jag skulle aldrig ta med en pojkvän till dem.

Britt berättar att det var en lång resa för henne att komma ut och förstå att hon var lesbisk. Att acceptera att hon fick vara det, och vara med i sammanhang med andra lesbiska kvinnor. Att hon var en av dem. Hon var under en längre tid väldigt engagerad inom RFSL och med styrelsearbete.

Hon beskriver euforin att äntligen ha kommit ut och hitta sitt sammanhang, men samtidigt skavde något. Britt berättar:

> Så jag blev nästan lite nyfrälst, jag är lesbisk! Men det fanns inget riktigt utrymme för mina funktionsnedsättningar, det fanns det ju inte. Då var ju jag också piggare, jag behövde ingen rullator och så där. Så jag kunde ju gå på alla ställen. Men jag tyckte ju att det var jobbigt redan då att gå på mörka barer och discon. Man såg ingenting och det var jättehög musik och man kunde inte prata med någon. Och jag kunde inte heller ha ögonkontakt med någon, det var inte alls kul.

Några av informanterna kom under intervjun in på arenor där det inte nödvändigtvis märks att man har en funktionsnedsättning, till exempel på internet. Britt berättar att hon har en känsla av att ingen raggar på henne, hon berättar:

> -Britt: Sen finns det ju Qruiser och Sylvia och såna ställen och där kan man ha lite kontakter, då är man lite mer jämlik. Då syns det ju inte om man har ett funktionshinder till exempel så då kan man ju chatta med varandra, men sen ska man ju till slut träffas och då kommer det där igen.
> -Lisa: Hur tänker du då, hur brukar du göra? Berättar du om din funktionsnedsättning?
> -Britt: Det där är också svårt. Jag tror inte att jag brukar berätta från början, det brukar inte komma upp, men jag håller det inte hemligt på något sätt.
> -Lisa: Har du fått någon reaktion på det, har det blivit någon skillnad efter att du berättat?
> -Britt: Jag har inte mött någon direkt skillnad, men det har ju inte blivit någon het flört på Qrusier.

Kris berättar att när hen fick sin Asperger-diagnos så möttes hen av ett visst motstånd och oförståelse från sin omgivning. Kris om hur hen tänker kring att komma ut med sin diagnos:

> Kanske inte första gången jag träffar någon, men om det känns relevant. Om folk reagerar på mitt beteende. Då kan jag säga det, jag har asperger och jag fungerar och reagerar så här och så här. Jag tycker om att informera och för att de ska kunna tillgodose mina behov. Och för att tillmötesgå mig, så behöver de den kunskapen.

När Kris kommer ut med sin funktionsnedsättning så kan man enligt funktionshinderforskarna Swain och Cameron, tolka det som att Kris återskapar sin egen identitet och förnekar dominansen av normaten. Det är att ta makt över situationen och detta blir en politisk handling (Swain & Cameron 1999, i Samuels 2003). Alex berättar om när hen berättade för sin mamma att hen hade börjat i könsidentitetsutredning.

> -Alex: Mamma blev väl lite paff, så jag har faktiskt inte haft något anhörigsamtal. För jag vågade inte. Så jag hade en annan bekant som var med. Men det är väl så när man har funktionshinder, man är lite mer… Man vågar inte riktigt visa sina föräldrar vad man tänker.
> -Lisa: Tror du det beror på att man har varit så beroende av dem?
> -Alex: Jaja det är det nog. Det tror jag. Men det ska man ju inte behöva va.

Detta är något som Alex återkommer till flera gånger, att som funktionshindrad (särskilt om man har mer omfattande funktionsnedsättningar som kräver någon form av assistans) så är det mer komplicerat att komma ut. Framförallt för sina föräldrar eftersom man varit och kanske är väldigt beroende av dem och de har en bild av hur man ska vilja leva sitt liv. Det finns funktionshinderforskare som menar att det finns tydliga kopplingar mellan funktionsnedsättningar och queeraidentiteter, eftersom man oftast inte delar erfarenheter med sin biologiska familj (jmfr. Samuels 2003, Shakespeare 1996). Vilket kopplat till Alex berättelse blir tydligt.

Håkan lyfter vikten av förebilder för att våga komma ut och hans egen rädsla när han väl gjorde det. Han berättar:

> I den kontext där jag växte upp fanns det inte möjlighet eller utrymme att komma ut. Det var en liten ort ute på landet i en tämligen konservativ miljö. Så det fanns helt enkelt inte den möjligheten. Men sen kan jag också uppleva att funktionsnedsättningen delvis bidragit till att minska förväntningarna på mig som sexuell varelse överhuvudtaget från omgivningen.

Håkan fortsätter berätta om sin komma-ut-process:

> Det som först kom upp var en farhåga att min homosexualitet skulle tolkas som en nödlösning från omgivningens sida. Som ett second best choice på något vis. När det inte går att få ihop det med en kvinna, blev som ett mantra i mitt huvud; Så finns det väl någon gammal äcklig bög som skulle kunna tänka sig mig. Det var inte min bild av det alls, men det var min farhåga. Det är ju omgivningen internaliserad. Jag visste ju vad omgivningen i mångt och mycket tyckte om homosexuella. Så det var den farhågan som fanns där. Sen kan jag inte säga att det var den reaktionen som jag har fått, utan det var mest ett hjärnspöke hos mig. Men jag kan se att det var välgrundat tyvärr.

När man läser vad funktionshinderforskaren Samuels (2003) skriver:

> While there are a number of queer accoutrements, such as buttons, stickers, jewellery, and T-shirts, that I could (and often do) choose to wear to signal my lesbian identity, a very different cultural weight is placed on any attempt to signal a disabled identity, as suspicions of fraud attach to any visible sign of disability that is not functionally essential. The analogy between coming out as queer and coming out as disabled breaks down as the different meanings and consequences of such acts come into consideration. (Samuels 2003, s.240f)

Och kopplar det till informanternas berättelser så blir det tydligt vilka likheter det finns i komma-ut-processer kopplade till hbtq- och komma-ut-processer kopplade till funkis-identiteter. Dock visar det också att det tycks svårare att hitta ett språk och en kulturell dimension för att leva med sin criphet med stolthet, än det finns kopplat till hbtq-identiteter.

7.3 Den komplexa önskan om att passera friktionsfritt – Att ständigt göra motstånd, vem orkar det?

Lily berättar om hur det för henne har varit en process som är pågående att acceptera sin funktionsnedsättning och viljan att passera som normat. Hon berättar:

> Jag har ju inte velat att det ska påverka mig. För jag har ju velat vara ”normal”, alltså normalhörande. Jag har ju eftersträvat det hela tiden. Jag har ju märkt att jag vill uppfattas som normalhörande. Ingen ska behöva ta någon speciell hänsyn till mig, jag ska ha hjälpmedel som kompenserar allt det här. Sen kanske det senaste halvåret, så har jag liksom förstått att: *Jag kommer aldrig bli normal igen, jag kommer få leva som onormal i resten av mitt liv.* Och nu måste jag hitta en strategi att hantera det. Där har ju cripteorin haft en jättestor betydelse för mig. Men det är en sak att kunna det i huvudet, men det är en helt annan sak att hantera det i verkligheten.

Vem bär ansvaret? Samhället eller funkisen som ska vara stark, göra motstånd, kompensera, ta plats? Det är samhällets ansvar, inte individens.[21] Att begära plats i rummet, att begära att det är tillgängligt, är något som några informanter upplever är svårt, för att man måste komma ut med sin funktionsnedsättning och bevisa sitt behov av tillgänglighet. Något man inte alltid vill alla gånger, ibland vill man bara passera friktionsfritt eller ha en självklar plats i rummet. Men det går inte om rummet är skapat efter normat-kroppar och -psyken. Love tänker att hon alltid har känt ett slags utanförskap på grund av hennes sjukdom, men samtidigt har känslan av utanförskap stärkt hennes hbtq-identitet. Hon berättar:

> Jag kan känna att MS gav mig något slags utanförskap, som blev väldigt tydligt. Då blev det liksom lättare att hålla fast vid sin hbtq-identitet, för man blev i någon slags dubbelt utanförskaps roll där man tvunget var utanförskapen eller annorlundaheten. Att de två har hjälpt varandra. Det som var svårt för mig var bemötandet, att folk inte trodde att jag var sjuk. Jag har inte mött så mycket motstånd för min hbtq-identitet, men jag känner att det motstånd jag fick för min MS stärkt mig i min hbtq-identitet. Normen är inte till för mig. Jag har fått skapa något eget. Det har varit en hemmasnickrad verklighet.

Love tycker det är svårt att ställa krav på att hennes omgivning och arbetsplats ska vara tillgänglig. Hon berättar:

> Är det jag som ska gå till chefen och be dem att beställa det där hjälpmedlet så vi skulle kunna använda det. Jag vill inte vara avvikande, jag vill inte vara den där personalen med särskilda behov! Jag vill vara vanlig! Jag vill vara en normal medarbetare som inte kräver något extra!

Genom att ställa krav avslöjar man sig samtidigt som avvikare, vilket man kanske inte alltid vill i alla sammanhang. Något som tydliggörs med det som Lily berättar:

[21] Det är därför kravet om en lagstiftning som skriver in otillgänglighet som diskriminering en väldigt viktig kamp.

> Som normal kan man välja när man ska avvika från normen. Det är inga problem att avvika från normen när jag väljer att göra det. Men när man gör det hela tiden. Men framför allt när man gör det när man inte vill göra det.

Det Lily berättar visar på vikten av att på sina egna villkor kunna passera friktionsfritt i ett rum. Berättelsen om att inte kunna passera i ett rum utan att bli stirrad på, att inte kunna ta sig fram, att inte ha möjlighet att interagera. Kopplat till cripteorin om att inte vilja sträva efter en normat position skapar det ibland en dubbelhet hos informanter som är bekanta med cripteorins idéer. Kanske är det här teorins begränsningar ligger? Måste man alltid orka göra motstånd, bli obekväm och sticka ut alla gånger? Ibland behöver man bara ett rum att få vara i som man är just då. Där man får plats utifrån sina behov. RFSL Stockholm vill försöka skapa sådana platser.

Både Rebecca, Kris och flera av de andra informanterna berättar att de ofta får höra kommentarer om att de är så duktiga, att det går så bra för dem, att det (funktionsnedsättningen)inte märks. Antingen görs funktionsnedsättningen till något positivt, eller så ska den tonas ner och inte märkas. Inte störa. Lite som hur hbtq-personer historiskt blivit och än idag kan bli tillsagda att anpassa sig efter heteronormen. Att inte störa med sina krav, sina kroppar och sin kärlek. Kris blev väldigt irriterad över sådant prat, hen berättar:

> Jag vet att jag är ganska bra på att kompensera socialt, jag vet att jag är ganska bra på att passa in. Jag vet att jag är ganska bra på att passa in efter normer och förväntningar, hur man ska vara. Men ibland orkar jag inte hantera det.

Kris berättelse illustrerar på ett bra sätt känslan av att behöva kompensera och ”göra” normalitet för att passa in och kunna ta plats, vilket många med hen gör. Men det kräver ofta väldigt mycket energi som inte alltid finns. Rebecca menar att:

> Det finns någon slags strävan hos funktionshinderrörelsen att uppfattas som så normala om möjligt. Att man inte ska störa, bara vara. Som också är något slags hbtq-grej, en fälla som man kan trilla i. Att: *Jag vill bara kunna gifta mig eller Jag vill bara ha de här rättigheterna, sen ska vi sluta med de här queera grejerna.* Jag tänker att delar av funktionshinderrörelsen också är sån. Att man vill uppfattas som så normal som möjligt. Då tänker jag att jag inte har så mycket att hämta där, vi har inte så mycket gemensamt.

Vad bidrar dessa starka idéer om normalitet till och vad får det för konsekvenser. Och vad innebär det om man vill vara ”normal”? Vem har rätt att göra anspråk på normaliteten? Vilka privilegier förlorar man om man inte passerar som ”normal”? Kim berättar vilka privilegier den upplever sig förlora på grund av sin funktionsnedsättning. Kim säger:

> De privilegier jag förlorar är socialt kopplade. Jag förlorar väldigt många privilegier i det sociala samspelet. För många ser fortfarande asperger, ADHD och autism som en väldigt dålig del. Jag kan inte prata för andra, jag kan bara prata för det jag har. Folk har en tydlig bild om hur man ska vara, då kommer fördomarna in och så tänker man att man inte kan umgås med ”en sån här” precis som man kan tänka om hbtq-personer.

För Kim är det tydligt att samhället kategoriserar både personer med funktionsnedsättningar och hbtq-personer som något avvikande som man inte kan umgås med. Lily sätter kanske fingret på den ömmande punkten när hon säger att som ”normal” kan man välja när man vill avvika från normen, som kategoriserad ”onormal” har man ingen makt över avvikandet och dess konsekvenser.

7.4 Hjälpmedel blir till en markör för avvikandet – vikten av representation

Flera av de informanter som använder synliga hjälpmedel beskriver situationer där omgivningen har reagerat på deras hjälpmedel. Informanterna upplever att reaktionerna på hjälpmedlet bidrar till hur de blir bemötta som människor. Informanter som använder hjälpmedel ibland, eller vars hjälpmedel är osynliga men ibland blir synliga, beskriver också att det händer något med bemötandet av dem som människor när hjälpmedlet ”avslöjas” eller synliggörs. När det synliggörs eller påtalas för att det måste ges eller tas plats kan en känsla av skam uppkomma beskriver några av informanterna. ”Inte ska jag kräva…” Istället för att lägga ansvaret på otillgängliga miljöer eller situationer tar man på sig ansvaret själv och ser sig själv som problemet – man blir den jobbiga som stör den normata ordningen. Lily beskriver att hon var mest glad när det äntligen konstaterades att hon hade en hörselnedsättning och att hon var berättigad till hörapparater. Hon berättar:

> -Lily: Sen förstod ju jag att det här var något som man skulle skämmas över, eller att man inte skulle tycka att det var okej. För att de antydde det genom att, oh vad bra att du har glasögon, då syns de inte! Så man fick massa sådana budskap redan på hörselcentralen. *De är så små och smidiga nu vetu, så de märks inte, folk kommer inte se dem. Och det är bättre om du har sådan här inne i örat och smala slangar.* Det där hade jag inte funderat på så mycket innan, men det blev tydligt när jag kom dit. Att det här var något fult. Alltså det var inte önskvärt i alla fall
> -Lisa: Det ska inte synas?
> -Lily: Det ska inte synas och det ska helst inte märkas.

Britt berättar om sitt hjälpmedel och vilket stort steg det var för henne att ta:

> Rullatorn är ju det som syns när jag är ute och går och då kanske en del tycker det är konstigt eftersom jag inte är pensionär. Och det var ett stort steg att ta, men det är skönt att ha något att hålla i när det är halt ute eller när det är ojämnt. Man kan sätta sig på den.

De informanter som har PA berättar om situationer där man inte blir tilltalad, utan personer vänder sig till PA istället. Detta blir en situation som ofta upplevs som förminskande. Alex berättar:

> Folk tänker att har man assistent, så är man… Jag hörde till exempel att det var någon som sagt att de som har PA inte kan ha förtroendeuppdrag! Men jag har

> ganska bra upplevelser, folk pratar direkt till mig och så där. Men det är väl bara för att jag är drivande själv. Men sen upplever faktiskt jag att, när jag presenterar mig som kille, när jag har skjorta och slips och såna grejer, då blir jag mer tagen på allvar än om folk tror att jag är tjej.

Återigen så kommer detta tal om att det krävs att man är drivande, modig eller framåt för att tas på allvar och ses och bemötas som en vuxen individ. Det är också intressant att Alex upplever sig bli tagen på större allvar då hen tolkas som man. Alex diskuterar representationen av funkisar i samhället i stort och media, hen berättar:

> Nä, man syns ju inte. Det är mest med Unga Rörelsehindrade. Men inte så mycket i övrigt, tyvärr är det ju mest om det händer något. Om det är en vårdkatastrof. Eller om man är väldigt framåt själv, man måste ju vara väldigt framåt själv för att synas. Det är ju så.

Lily tar upp något som är svårt att benämna, nämligen stigmat som ofta finns kopplat till hjälpmedel och vad hjälpmedel gör med en i en sexuell situation. Hon berättar:

> När man väl har sex, då tycker jag inte att man har blivit så påverkad, utan det är mest det här med mitt sexuella kapital, mitt erotiska kapital, mitt värde devalveras i och med min funktionsnedsättning. Och jag menar, säga vad man vill, men hjälpmedel är inte sexigt.

Håkan tycker det är svårt att avgöra varifrån hans motstånd mot hjälpmedel kommer. Om det beror på att han vill vara en person som passerar som en som inte använder hjälpmedel. Att samhället reagerar på hjälpmedel på ett väldigt starkt sätt. Håkan landar i att det delvis handlar i bristen på förebilder och förekomsten av representationer av personer som använder hjälpmedel i det vardagliga livet:

> Men jag tror att mycket ligger i avsaknad av förebilder. Jag hade några förebilder som visade hur det kunde vara. Jag har nog utifrån min uppväxt inte sett mig själv som en sådan som använder hjälpmedel. Men sen såklart i det ligger det också en vilja att passera som icke-funktionsnedsatt. Det tror jag verkligen. Men jag skulle inte säga det är hela drivkraften. Bara den vanemässiga självbilden. Det är norm-avvikandet som är grejen, jag tänker på hela den här diskussionen om Mot alla odds.[22] De enda som stormade var ju funkisrörelsen. Det är ovant att se oss själva. Det är det, det handlar om. Jag ställer mig faktiskt i många stycken positiv till den, det är exponering som behövs. Varför har framstegen skett på hbt-området? Jo det är för att man har kommit ut ur garderoben. Och nu behöver funkisar komma ut ur garderoben, det är det som behövs. Det är just de bilderna som saknas, det där skulle kunna vara jag. För bilderna av mig de finns inte.

[22] *Mot alla odds* är ett Tv-program om ett gäng personer med olika funktionsnedsättningar som gör strapats i en exotisk och otillgänglig miljö.

Håkan fortsätter:

> Mitt inre motstånd mot hjälpmedel som jag var inne på tidigare. Jag tänker att hjälpmedel ger reaktioner. Även om man försöker intala sig att det är mest i sitt huvud så kommer det tillfällen där man får reaktioner. Som till exempel under Priden, då jag träffade en ytligt bekant ute. Vi har inte träffats på flera år, så sprang vi ihop i slutet av kvällen och jag skulle dra mig hemåt. Vi växlade några ord, jag sa att jag skulle dra. Min el-moppe stod precis bredvid. Så jag hoppade upp på den, för personen fick ett telefonsamtal. Sen när personen vänder sig tillbaka till mig igen och då blir det verkligen en jättereaktion! Personen kunde verkligen inte hantera det, och jag tänkte hjälp den här personen spyr nu. Det var verkligen så. Men det blev ett väldigt tydligt uttryck för att jag var en någon annan. Där blev det tydligt att det finns ett motstånd mot hjälpmedel.

Håkans berättelse visar tydligt att det händer något i relationen med hans bekanta, när Håkan kliver upp på sin el-moppe. Han blir någon annan, han blir en som använder el-moppe. Vi reagerar på saker som sticker ut från normen. Vilka kroppar, attribut och erfarenheter är det som får synas i vårt samhälle? Det är en hel, normat, vit, relativt ung kropp. Därför är det viktigt att tänka på vad vi reproducerar genom bilder, media och text. Genom att bryta mot normerna kan vi också förändra dem och göra något annat än normaten begärlig och eftertraktad.

7.5 ”Jag har aldrig blivit illa bemött, men jag har heller inte blivit bekräftad i min hbtq-identitet” – om att bli osynliggjord

Det är flera av informanterna som lyfter känslan av att inte kunna ta plats inom hbtq-communityt. Det handlar inte bara om otillgängliga lokaler, okunskap och oförståelse. Det handlar också om känslan av att inte bli läst som hbtq-person. Man ses inte som transpersonen, flatan eller bögen, utan kanske som någons vän som är med på besök.
Rebecca berättar att hon väldigt sällan blir sedd som hbtq-person, hon berättar:

> Jag har ju både ett ganska klassiskt feminint yttre och är funktionsnedsatt. Det är liksom avskrivet att jag också skulle vara sexuellt avvikande på något sätt. Så jag blir väldigt sällan sedd som flata, jag får väldigt sällan frågor om min sexualitet. I början när jag flyttade hit och började gå ut på queerställen, så blev jag väldigt sällan uppfattad som hbtq-person överhuvudtaget. Utan jag var där i egenskap av funktionsnedsatt. Om jag inte berättade själv eller hintade om det. Så man hade inte med det i beräkningen om mig på något vis. Jag tror aldrig att jag har blivit illa bemött eller så. Men jag har inte heller blivit bekräftad i den hbtq-identiteten. Förrän kanske nu, nu när jag är ett ”namn”. Folk vet vem jag är.

Svårigheten och likheten med att bli tagen på allvar som hbtq-person, som funkis och femme-flata skriver Samuels (2003) och Walker (2001) om. Rebecca fortsätter med att berätta:

> Jag kan tänka mig att intersektionen mellan att vara funktionsnedsatt och hbtq-person gör att man som person blir ganska osynlig överallt. Att jag är generellt utanför någon slags genusmatris eller begär för att min kropp inte uppfattas

> som normal och att jag inte heller då kan bli läst som lesbisk eller queer för jag har liksom ingen sexualitet.

Britt berättar om känslan av att bli osynliggjord inom hbtq-communityt på grund av sin funktionsnedsättning. Hon berättar:

> Ibland känns det som om man inte riktigt räknas, som att man räknas bort lite grann. Om man har en vit käpp eller rullator då försvinner man bakom den, sen är man nästan ingen. Man betraktas aldrig som någon sexuell, som någon sexuell potentiell partner. Man är den där handikappade som man ska hjälpa. Det kanske inte är något konkret som någon säger. Men man känner det ändå. Det är känslan. Den här personen kommer inte stöta och flörta med mig. Med rullator eller käppen, ja du vet.

Det är flera informanter som försöker beskriva upplevelsen av att inte ha tillräckligt mycket erotiskt kapital på en hierarkisk raggningsskala. Man beskriver svårigheter att träffa partner, att det är svårt att ragga och hur sällan man blir raggad på. Britt berättar om känslan av att aldrig bli raggad på.

> Men de raggar inte på mig. Det händer ju aldrig. Och jag är inte heller så intresserad av några one night stand heller. Men jag kan ju inte heller se, så jag ser ju inte om de flörtar med mig. Jag ser ju inte det. Så jag kanske har missat chanser, vad vet jag?

Håkan berättar att han i hbtq-sammanhang lätt får en känsla av att vara på studiebesök:

> -Håkan: Jag kan känna mig ganska mycket som att jag är på studiebesök, i många sammanhang. Och det kan handla om mig som person, det är inte hbtq-samhället som är enbart orsak till det. Men jag tror ändå att det har en viss betydelse.
> -Lisa: Vad tror du det kan bero på?
> -Håkan: Det handlar om mitt normavvikande som rörelsehindrad. Och den fysiska otillgängligheten spelar ju in givetvis. Som till exempel ett ställe med en jättebrant trapp, så får det ju effekter. Jag tar ju mig ner, jag är ju inte beroende av rullare. Och jag kommer både ner och upp, men det påverkar mig ändå. och på något sätt så förtydligar det, ah just det jag är inte som de andra. Jag är inte riktigt med i gruppen.

De här otillgängliga rummen gör något med informanterna, de ger en indikation om vems erfarenhet som olika klubbarrangörer och andra community-platser har utgått ifrån. Vem man tänker ska besöka rummen, vem man tänker har ett behov av platsen och vem man tänker är målgruppen. Otillgängligheten säger; Vi tänkte inte på att det finns bögar och transpersoner i rullstol eller med vit-käpp. Love berättar att hon inte känner sig helt hemma inom RFSL och att det kan bero på flera olika saker.

> Jag har alltid känt mig lite utanför här också. Jag har liksom en annan ingång. Jag känner mig väl mer hemma i queerkretsar. Den organiserade verksamhet som RFSL bedriver känns viktig. Men där jag kommer ifrån var det mest bögar

> och det känns inte så aktuellt. Där (inom RFSL) tycker jag det blir än mer tydligt på mindre orter att man som bisexuell kvinna inte räknas.

Kalle beskriver precis som Love en känsla av att inte riktigt passa in i RFSL, han berättar:

> Jag passar inte riktigt in i heteronormerna eller hbtq-normen, jag är i den här gråzonen mellan allt känns det som. Jag har aldrig riktigt hamnat i någon av grupperna. Jag är poly också. Jag har aldrig riktigt brytt mig om kön. Jag har aldrig förstått det. Jag kan känna att jag aldrig har passat in i något av områdena.

Britt ger oss en tydlig bild av hur det kan vara att som synskadad lesbisk kvinna försöka få båda intresseorganisationerna, RFSL och Synskadades Riksförbund att arbeta med och bemöta *hela* henne, när hon säger:

> Jag har känt att jag har kämpat i motvind i väldigt många år för att försöka integrera de här bitarna, ingen har överhuvudtaget varit intresserad. Alla har bara sin bit, sen skiter de i resten. Det är jättetrist, det är därför jag svarade på det här. För det skulle vara en sådan lättnad om det kunde bli en förändring. För det är så tråkigt att man på något sätt måste stänga av halva sin identitet om man ska passa in, man måste liksom välja om man ska gå in i den rollen eller i den rollen.

Britt fortsätter med att säga:

> För mig har det varit två olika världar som jag har haft väldigt svårt att föra samman. Den ena är hbt-världen och den andra är handikappvärlden. Det är ju först på senare år som man har träffat andra, som är som man själv. Innan dess var det ju som att man fick välja, antingen fick man vara aktiv inom handikapprörelsen och då var det ingen som hade något intresse eller såg mig som hbt-person. Eller så fick man röra sig i hbt-världen och där fanns det ju inget intresse för funktionshinder och det fanns ju bara massa otillgänglighet.

För Britt är det viktigt med förebilder och det är flera andra informanter som tar upp avsaknaden av just förebilder. Någon att spegla sig i, som visar att man inte är ensam. Britt säger:

> Och då med förebilder, så kan man se förebilder inom hbt eller handikapp-förebilder eller vad man ska säga. Men det är svårt att hitta någon som är både och.

Alex har också erfarenheter av att vara engagerad i funkisrörelsen och där möta en ovilja att jobba med hbtq-frågor. Under flera år försökte Alex lyfta transperspektivet inom den organisation där hen var engagerad.

> -Alex: Där har ju jag har haft problem, jag har försökt driva transfrågor i Unga Rörelsehindrade, men det ville man inte. Men det var ju lokalt. Jag vet att man på förbundet är mer öppna. Men här ville de inte alls. De vill bara driva funktionshinderfrågor. Och jag gick faktiskt ur, för jag orkade inte med det, det blev för jobbigt.

> -Lisa: Man vill inte driva några andra frågor än just om funktionshinder.
> -Alex: Mm ja det var så, jag upplevde det så i alla fall.

Både Britts och Alex berättelser stärks av resultaten från enkätundersökningen. Det är många av de svarande som menar att hbtq-frågor inte är relevanta frågor. Frågorna är inte tillräckligt viktiga att lyfta. Men det positiva är att det ändå framkom att det finns organisationer och verksamheter som är intresserade och villiga och inser behovet av att arbeta med hbtq-frågor och vilka konsekvenser det kan få för deras medlemmar, arbetsdeltagare och anställda. På frågan om Håkan är engagerad inom funkisrörelsen så svarar han att det är han. Intervjuaren frågar då:

> -Lisa: Vilken möjlighet har du känt att ta plats där, som hbtq-person?
> -Håkan: Nej det har jag inte gjort, nej utan jag har ju deltagit som ”normalfunkis”.

Detta uttalande säger en hel del om hur svårt det kan vara att ta plats med sin hbtq-identitet och funkis-identitet samtidigt. Precis som förstudiens titel, *Och aldrig mötas de två*, som är ett citat från Britt:

> Det är som om man vill sätta in det i olika fack. Den lesbiska eller hbt-biten är en bit och funktionshinderbiten är en annan bit. *Och aldrig mötas de två.* För då tycker man att det är för jobbigt eller för komplicerat att se båda sidorna, eller båda sakerna.

7.6 Funkis och queer? Enough is enough!

Håkan berättar att han ofta får känslan av att funkisrörelsen strävar efter en form av normalitet, vilket bidrar till att det kan vara svårt att ta plats som hbtq-person.

> -Håkan: Jag tänker att det inom funkisrörelsen finns en stark norm att sträva efter standard-svenssonlivet. Att uppfylla normen för att bli en riktig människa och då är det klart att det finns lite utrymme för avvikarna.
> -Lisa: Vad tror du det beror på att man undviker att lyfta hbtq-frågor? Eller se det som en självklar del i sin kamp att det finns funkisar som är hbtq?
> -Håkan: Men vi är redan så stigmatiserade så därför måste vi göra vad vi kan för att inte bli ännu mer stigmatiserade. Jag tänker att det är en sådan rörelse i det. Enough is enough, precis så. Vi måste visa att vi är normala. Det är den kampen på något sätt.

Det blir tydligt att det normala *svenssonlivet* består av en heteronormativ familjebildning, där queera uttryck inte är åtråvärda. Queerheten förstör strävan efter normalitet och får således inte plats. Samtidigt menar Håkan att samma ”enough is enough” -känsla återfinns inom hbtq-communityt – särskilt i kommersiella sammanhang, som till exempel i klubbmiljöer. Håkan fortsätter med att berätta:

> Men däremot är utelivet väldigt utseendefixerat. Och där kan jag nog uppleva att det finns, precis som inom funkisrörelsen, kan känna att enough is enough. Man kan uppleva att hbtq-rörelsen kan säga enough is enough. *Kom inte här med massa skrupel som ser konstiga ut och kräver plats. Och gör det ännu krångligare, det var nog svårt att hitta det här hyreskontraktet ska det dessutom vara tillgängligt?* Så det är samma processer. Det är bara att de är ut-och-invända, funkisrörelsen och hbtq-rörelsen men på något sätt så hamnar man ju lite mittemellan.

Just denna känsla av att hamna mittemellan, att ens båda identiteter inte ges plats utan att det alltid är något som måste stå tillbaka, är en genomgående röd tråd i informanternas berättelser. Detta är särskilt något de med medfödda och eller synliga funktionsnedsättningar berättar om. Det beskrivs som att det sker en kortslutning hos allmänheten när den tvingas hantera detta dubbla normbrott, en kortslutning som bland annat leder till att personer med synliga funktionsnedsättningar många gånger ses och bemöts som könlösa och asexuella (Ericson 2010).

Detta blir väldigt påtagligt i Alex berättelse om att vara inne i transvården och ständigt bli ifrågasatt på grund av hens funktionsnedsättning. Alex berättar att hens transtankar alltid funnits där från en tidig ålder. Alex mamma skickade hen till en psykolog, för att hon märkte att Alex inte mådde bra. Men i samtalet med psykologen fick Alex transfunderingar aldrig ta plats, för psykologen fokuserade bara på Alex funktionsnedsättningar och utgick från att det var de som var problemet – vilket de inte var. Problemet var Alex olustkänsla i det kön som hen tolkades som. Den första professionella person som Alex vågade berätta om sina transtankar för var en terapeut på vuxenhabiliteringen. Alex trodde att terapeuten kunde hjälpa hen med en remiss till ett utredningsteam. Men terapeuten avslog på en gång Alex funderingar och sa: ”Du är inte transsexuell”. Detta bidrog till att det tog ännu längre tid för Alex att våga vända sig till sin lokala vårdcentral för att få en remiss. Väl där gick det väldigt bra och smidigt.

Alex återkommer dock flera gånger under vår intervju till att hen upplever att hen har haft det svårare än andra transpersoner utan synliga funktionsnedsättningar i transvården. Hens berättelser om det bemötande hen fått från vården ger en tydlig bild av hur svårt det verkar vara för samhället att se en person med funktionsnedsättning som något mer än just funktionsnedsatt (särskilt om det är en synlig sådan som kräver flera olika hjälpmedel). Alex berättar:

> Ja, jag har ju fått kämpa väldigt mycket med transutredningen. Det är ju mycket tuffare för mig, de är mycket mer noggranna. De är alltid noggranna. Men det gäller ju att hålla dem, så att de inte pratar för mycket funktionshinder. Och sen måste man väl prata om det, för att vissa saker påverkas av det. Men man är ju där för att man känner att man är född i fel kön och inte för att man har stol.

Alex avslutar vår intervju med att konstatera:

> Det verkar som många har svårt för att stå för det (att vara hbtq-funkis), eftersom det är svårt att hitta folk som är villiga att engagera sig och jobba för detta. För först ska man hitta sin identitet och sen ska man bara, ja ja, jag är funktionshindrad och det räcker med det. Så kan väl jag också känna, att ibland

> är det tillräckligt att vara funktionshindrad. Att man inte orkar driva det andra. Men till slut måste man ju orka driva det för att må bra.

Liknade tankar uttrycker Britt när hon berättar om fhobit som en förening i kris, där det är svårt att få personer att orka kämpa och engagera sig:

> Det är en förening i kris. Det finns rätt många som har både, som är både hbt och funkis. Men det är väldigt få som vill vara aktiva och jobba med det. Och de få som vill vara med är bara ute efter det sociala. De vill inte vara med och jobba med påverkansarbetet. Det är sorgligt, man vill bara träffas och ta en öl. Det blir inte så viktigt om det är tillgängligt, någon kan väl hjälpa mig. Så därför välkomnar jag det här initiativet.

Britt har en annan berättelse som tydligt illustrerar svårigheten för samhället att tänka kring både hbtq och funkis. Britt var med i en utställning som Elisabeth Olsson Wallin gjorde. En fotoutställning med kvinnor med funktionsnedsättningar, där Britt också var öppen med sin lesbiskhet. Det Britt blev förundrad över var hur hbtq-communityt och funktionshinderrörelsen skrev om utställningen. Hon berättar:

> I hbt-tidningarna skrev man bara att det var Elisabeth Olsson Wallin som hade gjort en utställning, men man skrev nästan ingenting om vad det handlade om (funktionshindrade kvinnor). I handikapptidningarna skrev man att det hade varit en utställning om funktionshindrade kvinnor, men det stod ingenting om att det var hbt-perspektiv också. Så man hade delat upp det liksom. Så de, hbt-världen var inte ett dugg intresserade av att det handlade om funktionshinder och funktionshindervärlden var inte ett dugg intresserade av att det handlade om hbt, inte ett dugg alltså. Det var verkligen polariseringen.

Än mer tydlig blev polariseringen när Britt blir intervjuad av en reporter från en taltidning. Britt var tydlig med att ta upp att hon är lesbisk och att hon berättade det i utställningstexten. Men reportern klippte bort allt där Britt pratar om hbtq.

> För han tyckte att det bara blir för komplicerat att ta med båda grejorna. Det blir för komplicerat! Suck! Nu har jag blivit osynliggjord igen sa jag, jag blev jättearg för att han klippte bort det. Jag sa att ni har tagit bort en del av min identitet genom att klippa bort det jag berättar. Det var bara intressant med att det handlade om funktionshindrade kvinnor, inte att några av oss var hbt. De sket de fullständigt i, och sen tvärtom från hbt-världen. De sket fullständigt i att de flesta kvinnorna hade funktionshinder. De bara lyfte fram att det var Elisabeth Olsson Wallin som hade gjort det och att det var hbt. Det är så bedrövligt!

Markus berättar om hur personer i hens omgivning har haft svårt att hantera dels hens olika NPF-diagnoser och dels hens trans-tillhörighet. Markus berättar:

> Det var innan jag hade fått mina diagnoser på papper och så, men mamma förstod alltid att det var något med mig. Det var mycket jag inte förstod, så jag blev väldigt mobbad för jag visste inte vad som var felet. Och min pappa hade jag inte kontakt med och han ville inte göra något. Det var väldigt jobbigt för

> min mamma, för att båda föräldrarna måste skriva på för att få (ADHD) utredning. Jag blev väldigt retad i skolan och folk frågade om jag var kille eller tjej, för att de inte såg skillnaden.

Det är som om Markus queerhet och NPF-diagnoser bidrar till att samhället har svårt att bemöta hen på ett bra sätt. Kalle har en liknande berättelse, han berättar om en situation där hans asperger och hbtq-identitet uppmärksammas på negativt sätt.

> -Kalle: Det var i samband med ett jobb där jag upplevde att det var många som var väldigt homofoba. Jag kände att jag inte orkade kämpa själv, jag kände att jag inte fick något riktigt stöd. De visste att jag har asperger och jag upplevde att jag möttes av kalla handen. Så då kände jag att jag inte ville vara kvar.
> -Lisa: Vad tror du det beror på att du inte fick det stöd du ville ha?
> -Kalle: De hade lite svårt för mig och min asperger. Jag tog väl lite onödiga strider. Det var som om mina upplevelser inte räknades. Bara för att jag inte var riktigt anställd.

Kim som också har NPF-diagnoser har en berättelse som liknar Markus och Kalles. Kim Berättar om hur den blev mobbad i skolan både av lärare och elever. Mobbarna fokuserade på Kims hbtq-identitet. Kim berättar:

> Jag blev kallad för kaktus istället för fikus, jag blev alltid killen. Jag var den annorlunda. Jag blev en kaktus, det är ju inte rätt ord.

Ordet fikus har använts som en nedvärderande benämning på en homosexuell man. Kim har ofta passerat som en slags trans-person, men menar att den sällan blev läst som en ”äkta” homosexuell man, utan som någon som störde och var taggig – en kaktus. Att ha NPF-diagnoser, som Asperger eller ADHD, bidrar ofta till att man har svårt att läsa av sociala koder och många gånger inte bryr sig om normer och man kan uppfattas som ”konstig” eller ”taggig”. Man bryr sig inte heller alltid om köns- och sexualitetsnormer.

Motståndet mot att förena två olika sorters normbrott tycks främst ligga hos omvärlden och inte hos informanterna själva. Snarare är det flera av dem som beskriver att det var lättare att komma ut med sin hbtq-identitet när man redan sågs som ”onormal”, ”avvikande” och ”annorlunda” av normsamhället. Det fanns ingen förväntan att man skulle leva ett ”vanligt” liv. Denna upplevelse bidrog till att man blev stärkt i sitt ”normutanförskap”. Rebecca berättar:

> Jag tänker på mitt funktionshinder och min identitet som funktionsnedsatt som något som lite flytande, som skaver mot normen. Som ska få göra det. Som har något slags självberättigande att vara så. Så det blir en slags identitet utanför allt som har med normen att göra. Och det är också något som jag känner att jag får bekräftat av samhället hela tiden. Att det finns ingenting konstigare än en funktionsnedsatt kropp. Jag tänker även att det har varit befriande på något vis. Jag har aldrig känt något behov av att typ ingå i normen. Utan jag har tänkt att normen inte finns.

Så dubbelheten som uppkommer av samhällets inställning av enough is enough, det vill säga det räcker att vara normbrytare på ett sätt. Tycks enligt informanterna erbjuda en möjlighet att skapa en queerblick på sig själv och sin egen identitet. Detta kan bidra till en slags frizon men en möjlighet att skapa och omskapa sig själv. Men det kräver också att man har tillgång till rum och situationer där man tillåts slappna av och bara vara utan att behöva vara beredd på att göra motstånd mot homo- eller transfobi eller kompensera på grund av otillgängliga lokaler. Håkans tankar kring just detta queera glapp blir väldigt intressant:

> På något sätt tänker jag att det här att leva med ett rörelsehinder och vara hbtq har ju vissa paralleller. Någonstans tror jag att det här med osynlighetsgörandet av sexualitet och kön utifrån rörelsehinder också har gett mig en trygghet i min homosexualitet. Jag har känt mig ganska trygg att ingen kommer konfrontera mig. Det har liksom gett mig en frizon. En frizon som är mer som ett vakuum, en trygghet på något vis. Att vara avvikande från normen är att ha hemligheter, och där finns det paralleller. Även om mitt rörelsehinder inte är en hemlighet för min omgivning. Men de egna känslorna kring rörelsehindret är det. Man berättar inte allt, det är ett skådespel och där tänker jag att det finns tydliga kopplingar till homo-identiteten. Man lär sig att spela teater, och jag har spelat ganska mycket teater i mina dagar. Men självklart är det inte önskvärt att inte kunna vara fullt sig själv fullt ut, men samtidigt vem kan vara det?

8 Vad saknas inom RFSL?

Under den sista delen av intervjuerna ställdes det mer direkta frågor till informanterna om hur de upplever RFSLs verksamheter och vad de upplever saknas och vilka förändringar de skulle vilja se inom organisationen. Här rörde sig samtalen kring specifikt RFSL Stockholms verksamhet, kring RFSL som organisation, kring Stockholm Prides verksamhet (Stockholm Pride är inte en del av RFSL men är för många en första ingång till hbtq-communityt) och kring hur man upplever RFSLs arbete med funktionshinderfrågor.

8.1 Kunskapsbristen

Det många av informanterna anser saknas inom RFSL, är kunskap om olika funktionsnedsättningar och vad det kan innebära att leva med funktionsnedsättningar. Rebecca säger:

> Det saknas en tanke om funktion, att börja prata om fysisk tillgänglighet i relation till sina lokaler eller sina events. Att man tar ansvar för det. För det gör man kanske inte nu. Att det är på något vis okej att man inte har uppnått full tillgänglighet om man problematiserar det. Om man jobbar aktivt med det, då kan jag ha förståelse för att det ibland inte går. Men nu är det liksom, det är lite halvt otillgängligt här, men det är ok. Man är ganska ambivalent om det. På ett håll är det som: Vi har börjat tänka på funktion nu. Men man kan ändå inte implementera det riktigt än i sitt dagliga arbete.

Rebeccas citat ligger ganska nära verkligheten – men det behöver bli mer än en tanke och formuleringar i dokument. Vi måste börja implementera den kunskap som finns inom organisationen se till att alla har kunskapen och att vi agerar utifrån den när vi skapar verksamheter. Och den kunskap vi saknar måste vi skaffa oss. Lily är inne på samma linje som Rebecca, det behövs en kompetenshöjning och medvetenhet som ska genomsyra hela organisationen. Hon säger:

> Kunskap och medvetenhet och vilja att förhålla sig till det här, men framförallt en medvetenhet. För jag kan bli så jävla glad bara någon säger: *Tyvärr vi har ingen hörselslinga här.*

Att inneha en medvetenhet innebär att man har kunskap och förståelse. Det kanske inte går att skapa tillgängliga verksamheter och lokaler för alla, alla gånger, men att visa att det åtminstone finns en medvetenhet, en förståelse och en vilja av att förändra gör skillnad. Liknade tankar har Britt, hon berättar:

> Jag känner att det saknas ett äkta intresse! Man säger att det ska vara tillgängligt bara för att man ska säga så. För att man har hört att man ska vara det (tillgängliga). Men det känns inte som om det finns ett äkta intresse av tillgänglighet och för att ta in andra grupper. Utan det är bara något på pappret bara, tycker jag.

Kalle tycker att det är lite hårt klimat gentemot personer med funktionsnedsättningar inom hbtq-rörelsen, han berättar:

> Jag kan tycka att gayrörelsen kan vara lite hård mot personer med funktionsnedsättningar. Hbtq-rörelsen har ju själva blivit diskriminerade på olika sätt. Så då kan man tycka att vi med funktionsnedsättningar borde få mer förståelse från en redan utsatt grupp. Men där upplever jag att det inte riktigt finns någon förståelse alls. Och även en viss misstänksamhet mot bisexualitet.

Just denna besvikelse som Kalle uttrycker var det flera informanter som tog upp, man förväntar sig någon slags allians mellan diskriminerade grupper. Kim berättar om sina erfarenheter från Pride.

> Inom Pride kan jag känna att det borde finnas större förståelse, för jag är inte själv med att ha de här funktionsnedsättningarna eller att ha funktionshinder. Det kan vara ganska stor oförståelse inför personer som har funktionsnedsättningar som inte syns. De ser dem som konstiga. Det är därför jag är väldigt snabb med att säga det, när jag hade fått mina diagnoser. Så här ligger det till, anledningen till att jag är så här. Jag skyller inte på det, men jag har en förklaring till varför.

Kim fortsätter med att berätta vad denna okunskap och oförståelse kan få för konsekvenser för personer med funktionsnedsättning:

> Det finns ingen förståelse om NPF, varför och hur det påverkar. Så förklarar man och så får man ett *okej*. Men det där okejet, det slutar där. Information eller kunskap om olika funktionsnedsättningar finns inte. Vilket bidrar till att ledare och andra volontärer (inom Pride) inte riktigt har den här förståelsen och därför tycker de att den här personen är konstig. De går ihop och mobbar ut den volontären vilket gör att de volontärerna slutar och aldrig mer kommer tillbaka. Det är ju väldigt synd, vi lever ändå i 2013 och vi borde ha kommit längre så att man åtminstone pratar om det.

Love berättar om en erfarenhet från en av RFSLs mindre lokalföreningar och dess väldigt otillgängliga lokal och förklaringen till varför det kan vara svårt att arbeta med dessa frågor. Hon berättar:

> Det var så otillgängligt och vi skämdes som djur. Men det är ju bristen på pengar och det brister i kunskap. Det brister på att nå ut. Det är ju ändå förbundet som ska förse lokalföreningarna med kunskap och om vilka resurser som finns, ramper och så. Jag fick en förfrågan om funktionsnedsättningar, jag har ingen aning om vad vi gör eller vad som finns. Det finns ju inget helhetsgrepp på det, det gör ju verkligen inte det. Jag menar det är bara för något år sedan som förbundet började jobba med de här frågorna överhuvudtaget. Och då är vi bara i början och tassar. Det är mycket jobb kvar och jag tror att något måste göras.

Det är viktig kritik som Love för fram, men även en del av förklaringen. Det är bristen på pengar och det är bristen på kunskap och kompetens. Samt brist på förmåga att nå ut till alla medlemmar. Det är detta vi hoppas att vi kan börja förändra med ett framtida funkisprojekt.

8.2 Otillgängliga Huset

RFSL Stockholm, RFSL Ungdom och RFSL Förbundet delar lokaler i ett hus på Sveavägen 59, därför kallas det för ”Huset”. I dessa lokaler förekommer mycket av RFSL Stockholms verksamhet och olika sociala verksamheter för hbtq-personer. Informanterna hade olika erfarenhet av att delta i verksamheter på Huset, men det var mycket få som aktivt besökte Huset och deltog i RFSL Stockholms verksamheter. Det kan delvis förklaras med att det för tillfället inte finns någon verksamhet som de efterfrågade och delvis med att våra lokaler är otillgängliga. Generellt kan man säga att informanterna med fysiska funktionsnedsättningar upplevde de fysiska lokalerna som väldigt otillgängliga och de informanterna med psykiska funktionsnedsättningar och NPF-diagnoser upplevde kunskapsbristen som skapare av otillgänglighet. Rebecca berättar om hennes upplevelse:

> Socialt och mentalt är det nog ganska tillgängligt ändå. Jag tycker inte att folk så ofta har förutfattade meningar. Eller jag blir inte bemött så, men det kanske andra blir. Men rent praktiskt är det icke tillgängligt, alla typer av platser som har funnits och har haft ikonstatus, som Roxy, Hallongrottan, är ju stört

> otillgängliga. Alla typer av samlingsplatser, som hbtq-vattenhål och även här på RFSL, har ju inte varit fysiskt tillgängliga. Även om man här har eftersträvat det så har man kanske inte lyckats med det. Det gör att man har en väldigt solitär existens som funktionsnedsatt hbtq-person. För jag skulle vilja gå till de ställen som finns för att träffa andra i ett sammanhang som inte handlar om Pride.

En del informanter besökte Huset för första gången i och med intervjun. Att vi höll de flesta av intervjuerna på Huset var en fördel för att vi kunde få en direktreaktion på lokalerna. Vi kunde även visa runt de informanter som inte varit där tidigare, samt informera dem om våra verksamheter och på så sätt bjuda in dem till Huset. Markus beskriver att hen inte har vågat komma till Huset tidigare, men hoppas på att göra det efter intervjun. Kalle berättar att han aldrig har upplevt att hans Asperger har varit ett problem på Huset, och att han alltid har känt mig välkommen på RFSL. Britt tycker inte att Huset är tillgängligt för henne:

> -Britt: Nej jag tycker inte att det är särskilt tillgängligt. Det är trapporna, det är trångt, tung dörr. Nej det är inte tillgängligt.
> -Lisa: Vad saknas?
> -Britt: Dels en ramphiss som funkar, ordentliga skyltar vid hissen. Pilar och skyltar vart RFSL ligger. En dörröppnare till dörren. Okej jag kan inte koden, men ändå.

Rebecca berättar att hon deltog på den internationella ILGA-konferensen i Stockholm vintern 2012 och att hon då var förvånad över den bristande tillgängligheten på flera av klubbarna och de kulturella händelserna som arrangerades för konferensdeltagarna. Frågan som väcktes hos henne var, varför RFSL, som var värd för konferensen inte tänkt på detta. Har man inte tänkt att det ska komma deltagare som har funktionsnedsättningar? Hon säger:

> Här har man fått pengar från en myndighet. Sen skiter man i, man tänker absolut inte på tillgänglighet. Fast man på något vis saluförs sig med att man skapar tillgängliga queera rum. Men då blir det ändå på något sätt på en jättekonstig poststrukturalistisk språklig nivå att man tänker på det. Man tänker på det som ett mentalt tillstånd och inte som något som faktiskt tar sig uttryck i fysiska representationer. Det spelar roll om det finns könsneutrala eller tillgängliga toaletter och hur vi bemöter varandra. Jag tänker att det blir lite symtomatiskt för hbtq-rörelsen i stort, men också RFSL.

För att förtydliga Rebeccas citat, det fanns under ILGA könsneutrala och tillgängliga toaletter på de flesta av de platser där ILGA var avsändare för olika kulturella händelser. Men på vissa av dessa platser, så var toaletterna inte tillgängliga.

8.3 Framtida verksamheter?

När vi frågade vad informanterna saknade för typ av verksamheter fick vi olika svar. Flera av informanterna hade bra och konkreta förslag på olika typer av sociala verksamheter. Britt

efterfrågar sociala mötesplatser, hon berättar att hon har försökt nå Golden Ladies men att hon blev väldigt dåligt bemött där när hon försökte fråga om tillgängligheten och om någon kunde hjälpa henne. Hon skulle gärna se att det startades en funkisgrupp av något slag. Alex är inne på samma linje, hen säger:

> -Alex: Man skulle behöva en handikappgrupp. Där man får hjälp att driva en sådan grupp. Jag skulle vilja starta något sådant. Men man behöver någon som hjälper till och stöttar och planerar och sådant. En projektledare.
> -Lisa: Som en funkisgrupp inom RFSL?
> -Alex: Ja eller en stödgrupp där man kan få träffa andra. Det kan ju vara funkisrörelsen, det behöver inte vara RFSL heller.

Markus och Kim vill ha mindre grupper för personer med erfarenhet av NPF-diagnoser. Det är viktigt för dem att sociala sammanhang inte blir för stora och stökiga. Kris är inne på samma sak, att skapa grupper just för personer med erfarenhet av olika NPF-diagnoser. Kris berättar:

> Jag känner att jag saknar ett aspinätverk. Jag skulle vilja ha mer kontakt med andra. Det är inte något som finns, det är något man måste kämpa sig till även efter man fått diagnosen. Så träffar för personer med NPF med möjlighet att nätverka med andra aspisar. Helst ska det bara vara personer med NPF. Det är ju en mentalfunktion. Däremot tror jag man kan lära sig över gränser och av varandra. Men någon form av grupp där NPF är normen i rummet. Det är jätteskönt att kunna slappna av och strunta i kompenseringen. Lägga ner det neurotypiska beteendet och spelet och mer gå ner på det grundläggande beteendet.

När vi ber Håkan att berätta vad han saknar inom RFSL, så har han till en början svårt att sätta ord på det. Men till sist säger han:

> Det är det där att efterfråga det man inte har någon sinnebild för, det är det som gör det svårt att formulera. Det handlar väl om att kavla upp ärmarna och ge sig sjutton på att nu ska vi implementera det här perspektivet och driva det och inte ge sig. Hur tjatigt man än tycker det blir till slut och se vad det ger för effekt till slut. Men att bara ge sig sjutton på att det här ska med. Om jag jämför med RFSLs arbete för hbtq-flyktingar. Kanske något liknade, kanske kan det vara en sinnebild för RFSLs funkisarbete?

Kanske Håkans tankar kan vara det som på något sätt kan få sätta agendan för RFSLs framtida funkisarbete?

8.4 Hur upplevs RFSLs arbete med funkisfrågor

De flesta av informanterna uppger att de sympatiserar med RFSLs verksamhet och tycker att vi bedriver ett viktigt arbete. Men samtidigt upplever man att RFSL inte för deras talan fullt ut, man upplever att det finns mer att önska när det kommer till RFSLs arbete med funkisfrågor.

> -Håkan: Sen kan jag väl inte säga att det finns en stark känsla av att, ja RFSL står på min sida utifrån aspekten av att vara hbt-person med

> funktionsnedsättning. Det kan jag inte säga. Det finns inte en sån känsla, utan det är väl hbt-delen i mig som känner mig tillhörig. Annars har jag inte någon speciell känsla.
> -Lisa: Upplever du att RFSL synliggör personer med erfarenhet av funktionsnedsättningar?
> -Håkan: Nä inte alls, skulle jag säga. Det är nog min första spontana känsla, jag har ju aldrig hört att man i ett offentligt samtal där RFSL uttalar sig och där man tar in funktionshinderperspektivet. Det kan jag inte säga. Men dock inom certifieringsprocessen, som jag upplevde som väldigt positiv. Men RFSL som organisation utåt så kan jag inte säga det, nej.

När vi frågar Alex om hen upplever att RFSL arbetar med funkisfrågor säger hen: ”Nja, kanske inte riktigt. Men det var ju som med transpersoner, de har ju inte heller varit inskrivna så länge.”(RFSL började arbeta för transpersoners rättigheter 2001.) Lily berättar vad hon saknar både inom RFSL och inom den etablerade Funkisrörelsen. Hon säger:

> Det bästa vore väl om man kunde arbeta intersektionellt och se hur olika diskrimineringsgrunder samverkar med varandra.

Britt berättar om sina upplevelser av funktionshinderorganisationer som hon har varit engagerad i. Hon berättar vad hon saknar i dem och i RFSL:

> Lite mångfald skulle jag vilja ha, att man ser att man förutom sitt funktionshinder faktiskt har andra saker också. Lite mer mångfald och öppenhet för annan etnisk tillhörighet och annan sexuell läggning eller könsidentitet. Man är bara i början där tycker jag, man har knappt börjat nosa på de sakerna. Många av de här föreningarna är ganska gammalmodiga på det sättet. Det är ju nästan bara nyligen som man tog tag i kvinnofrågor på riktigt.

9 Slutsatser från den kvalitativa studien

Det som går som en röd tråd genom alla informanters berättelser är upplevelsen att det är mer eller mindre svårt att ta plats i samhället i stort som hbtq-person med funktionsnedsättning. Och detta oavsett vilken funktionsnedsättning man har erfarenhet av. Det som tycks vara orsaken till detta är de olika normbrotten. Normer blir synliga först när de bryts. Informanterna bryter mot olika normer, på olika sätt. I olika sammanhang blir vissa av deras normbrott tydligare än andra. Det är också många som berättar om svårigheten att bli bekräftad i sin identitet som hbtq-funkis. Folkhälsoinstitutets (2012) rapport om folkhälsa visar att negativ hälsoutveckling kan vara en konsekvens av att inte bli bekräftad i sin identitet leder.

Informanternas berättelser är en tydlig uppmaning till RFSL som organisation att på allvar börja arbeta med funkisfrågor och skapa tillgängliga verksamheter.

10 Resultat från den kvantitativa studien

Enkätens syfte var att få en inblick i hur den organiserade funktionshinderrörelsen och LSS-verksamheter i Stockholm stad arbetar med hbtq-frågor och normer. Vi ville också undersöka hur de själva uppskattade behovet i sina respektive verksamheter av att arbeta med hbtq-frågor, samt om de i framtiden skulle vara intresserade av utbildningsinsatser om normkritik och hbtq-frågor. Enkäten återfinns i sin helhet som bilaga 1. Enkäten gick ut till 159 mailadresser och vi fick in 59 svar, vissa organisationer har svarat två gånger eftersom de har både organisationer på riks-och lokalnivå. Det är ett väldigt lågt svarsantal, vilket indikerar ett ointresse och att man anser att hbtq-frågor är oviktig. Dessa 100 icke-svar, är svar de med. De är svar som bekräftar det vi ser och befarat – att arbeta strukturerat med att lyfta hbtq-frågor och göra arbetsplatser, organisationer och föreningar till trygga och tillgängliga platser är enligt de flesta tillfrågade i undersökningen inte viktigt. Enkäten skickades ut den 22 februari och det skickades ut sammanlagt fem påminnelsemail om vikten av att vederbörande fyllde i enkäten. Det är beklagligt att det var så få av de tillfrågade som kände sig manade att fylla i enkäten. Dock vet vi sedan tidigare enkätundersökningar som gått ut till andra organisationer och verksamheter där vi frågat om hur man arbetar med hbtq-frågor att det är svårt att få ett tillfredsställande antal svar. Det är stor skillnad mellan att skicka ut enkäter till privatpersoner med frågor som berör dem personligen och att skicka enkäter till organisationer och verksamheter vars svar potentiellt kan innebära mer jobb och ekonomiska utgifter.

De övergripande slutsatser man kan dra av sammanställningen av enkäten är att det är få som arbetar på ett strukturerat och normkritiskt sätt med hbtq-frågor i sin verksamhet eller organisation. Det kan finnas olika anledningar och förklaringar till detta, men kunskapsbrist och osäkerhet kring frågan är återkommande, samt att man anser att det inte är verksamhetens eller organisationens uppdrag och att det inte har efterfrågats av medlemmarna eller målgruppen. Att det inte efterfrågas tolkas som att det inte finns något behov alls. Ekonomi återkommer igen som en orsak. Det som är glädjande är att hälften av de svarande tycker sig se ett behov av att arbeta normkritiskt med hbtq-frågor och många är intresserade av att ta del av utbildningsinsatser om det kommer att erbjudas sådana kostnadsfritt.

10.1 Vilka svarade på enkätundersökningen?

Vilken typ av organisation/verksamhet är ni? Antal svarande: 59

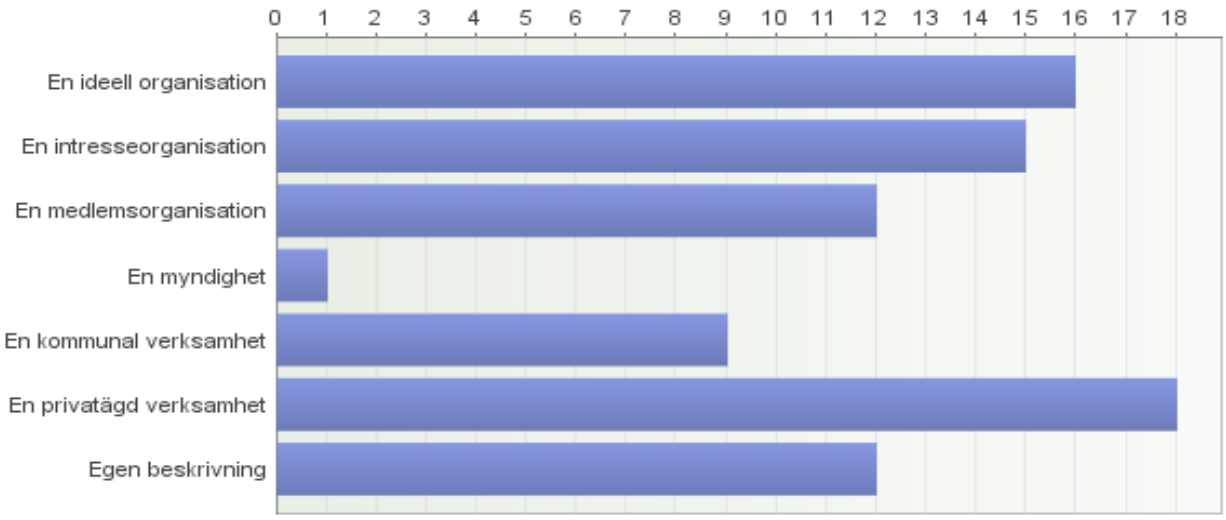

Fritextsvar: Egen beskrivning

- Det är 16 organisationer som har uppgett *Daglig verksamhet och eller LSS-verksamhet*
- Kunskapsinstitut om hjälpmedel
- Råd, stöd och kunskap till individer med fysisk funktionsnedsättning i allt som rör deras liv inkl. sexualitet
- Information, stöd, kunskap, intressepolitik, aktiviteter som läger, bad, bio mm
- Föreningsverksamhet
- Samordning av funktionshinderspolitiken
- Utbildning, 2 stycken
- Grundsärskola. Särskolegymnasium, 2 stycken
- Organisationsutveckling
- Idrottsverksamhet

Det blev en ganska jämn uppdelning mellan ideella-, medlemsorganisationer och kommunala eller privatägda LSS-verksamheter bland de som svarade på enkäten. Vi skickade även ut enkäten till de tre särgymnasium som finns i Stockholm stad. Exakt vilka som svarande på enkäten finns att läsa i bilaga 4.

Vilken typ av verksamhet bedriver ni? Antal svarande: 59

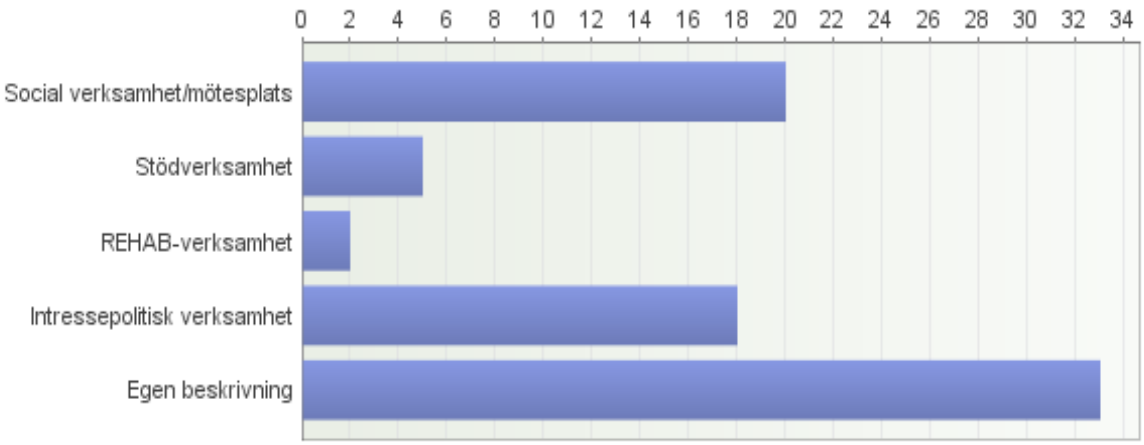

Fritextsvar: Egen beskrivning

- Ideell org. ägd av staten och Sveriges kommuner och landsting (SKL)
- Personalkooperativ
- Stiftelse
- Idéburen verksamhet, stiftelse
- Stiftelse. Friskola
- Projekt
- Utbildning i kommunal regi med statliga medel
- Drivs på entreprenad, 5 stycken

10.2 Hur arbetar de tillfrågade med hbtq-frågor?

Arbetar ni med hbtq-frågor i er verksamhet? Antal svarande: 59

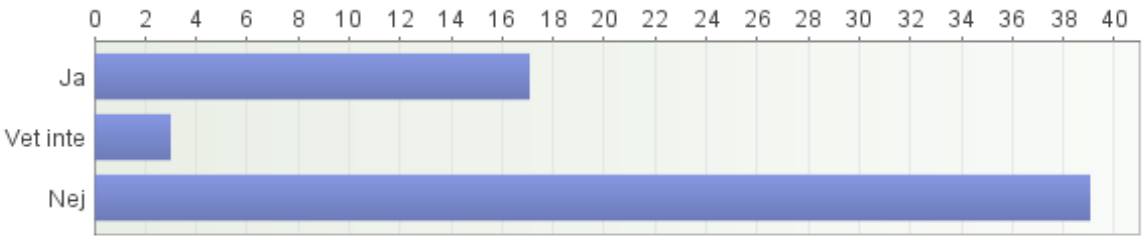

Det är endast 17 stycken som uppger att de arbetar med hbtq-frågor. Till dessa frågor gavs det möjlighet att skriva fritt om hur man arbetar med hbtq-frågor. De som uppger att de arbetar aktivt med hbtq-frågor gör det ofta utifrån normkritiskpedagogik eller värdegrunds-, jämlikhets- eller mångfaldsarbete. Det är dock få verksamheter och organisationer som beskriver att de har ett aktivt och levande arbete med hbtq-frågor. Verksamheten Bosses råd och stöd skriver att de har en ”HBT-grupp och ständigt arbetar med ifrågasättande av normer.” Just Bosses råd och stöd är den enda av de svarande som genomgått hbt-certifiering. Andra verksamheter beskriver

att de arbetat med hbtq-frågor när man har haft en temadag. Ateljé inuti skriver: ”Ett fåtal tillfällen för samtalsgrupper, samt samarbete med Forum Skills”
Dövas ungdomsförbund skriver:

> Vi har nyss haft ett nordiskt ungdomsseminarium där ett av temana var HBTQ. I övrig verksamhet skulle vi behöva arbeta mer med det.

Martinskolan, Söders Waldorfskola beskriver hur de arbetar: ”Allmänt förebyggande av likabehandling ingår i waldorfpedagogiken. Specifikt inriktat mot hbtq i åk 8 och åk 9.”

Hörselskadades Riksförbund skriver:

> Till exempel hade vi föreläsare från RFSL regnbågen till vårt Nordiska Ungdomsseminarium med temat ”mångfald i dövrörelsen – genus, etnicitet, sexualitet och dövblindhet”.

Det som beskrivs är att man oftast inte har någon övergripande struktur när det kommer till arbetet med hbtq-frågor, utan att man hanterar och bemöter det som en individuell fråga, tillexempel genom att anordna en ”temadag”. Individfokus är genomgående hos flera av de svarande. Det vill säga, man arbetar med och bemöter behovet av att arbeta med hbtq-frågor först när någon efterfrågar och påpekar att man har det behovet. Compleo individstöd ab, skriver att de arbetar med hbtq-frågor utifrån: ”Individuellt stöd.” Vida omsorg och utbildning ab skriver: ”Information efter intresse från deltagare.” Just detta individfokus lägger ett stort ansvar på individerna. Istället för att se att organisationen eller verksamheten har ett ansvar att aktivt arbeta för att alla ska känna sig välkomna oavsett sexualitet och könsidentitet.

”Vi fokuserar bara på personer med dövblindhet”, förklarar Förbundet Sveriges Dövblinda när de får frågan om varför de inte arbetar med hbtq-frågor. Kanske är det lite av pudelns kärna, att man inte tror att det finns några hbtq-personer inom sin organisation. Men detta argument liknar den argumentation som informanten Britt beskriver:

> Men jag tycker, det blir ju ett sådant där argument som biter sig själv i svansen. För ju mer otillgängligt det är, desto färre söker sig ju dit som har behov av tillgänglighet, så att det är klart att det inte kommer någon när det inte är tillgängligt.

Det finns en anledning till varför man inte besöker en otillgänglig plats, det är för att den är otillgänglig. Vilka personer ser man som dövblinda och vilka ser man som hbtq-personer? Självklart finns det personer som är både dövblinda och hbtq. Att man inte tror att dessa personer finns inom organisationen, eller att man inte träffat en sådan person, är ingen ursäkt för att inte arbeta med hbtq-frågor eller skapa tillgängliga verksamheter och material för dövblinda.

Av de som svarat att de inte arbetar med hbtq-frågor hänvisar många till att det inte ligger i deras uppdrag och att arbeta med hbtq-frågor, att de har begränsade resurser och möjligheter. Andra har svarat: ”Inte aktuellt” (Stöd och aktivitet Hägersten), eller ”De här är en arbetsplats”

(Carema Care). Det finns fem verksamheter och organisationer som svarat på ett liknade sätt som dessa två. Andra menar att de löser det på en individnivå om frågan kommer upp. Misa AB skriver:

> Vi arbetar med det om en individ gärna vill det, men vi har ingen aktiv plan för det, dessutom arbetar vi främst med det i livet som rör arbete och vägen dit. Identitetsfrågor kan vara en stor del och personen kan behöva stöd med det.

Många trycker på att de arbetar utifrån en mångfalds- och jämlikhetsplan där alla ska behandlas lika, men att man inte har lyft hbtq-frågor specifikt. DHR skriver:

> Vi arbetar inte med hbtq-frågor speciellt på avdelnings nivå men däremot finns dessa frågor med. Samma fördomar – samma kamp! På förbundet arbetar vi med dessa frågor med mera. DHR har varit med i olika förlösningar under Pride veckan, och vi går i tåget under parollen, Samma fördomar – samma kamp!

Svenska Epilepsiförbundet skriver: ”Frågan har inte varit aktuell, vi har förtroendevalda som är HBT personer bland annat vår förbundsordförande”. Forum för kvinnor med funktionshinder skriver:

> Vi är en väldigt liten organisation som måste prioritera hårt, pga. dålig ekonomi och begränsade personella resurser.

10.3 Den påtagliga skillnaden i gensvar

Frågan *Arbetar ni med frågor som berör sexualitet och relationer?* var en öppen fråga, det vill säga de svarande beskrev med egna ord hur och om de arbetar med frågor som berör sexualitet och relationer. Det var 51 stycken som svarade att de gör det. Ställt mot föregående fråga, *Arbetar ni med hbtq-frågor i er verksamhet?,* där endast 17 som svarade ja, så är det en stor skillnad. Detta kan indikera att arbetet med hbtq-frågor tycks vara svårare för verksamheterna och organisationerna att hantera. Vad beror det på? Ett alternativ är att man upplever sig ha mer kunskap kring ”sexualitet och relationer” än kring hbtq-frågor. Kanske beror det högre antalet jakande svar på att man utgår från en heteronormativ föreställning av vad sexualitet och relationer är och kan vara. Man tänker sig att det är något som alla har. Men som de tidigare svaren visat tänker man sig inte att alla är hbtq-personer, därav upplever man inte samma behov av att lyfta hbtq-frågor. Samtidigt är det flera verksamheter och organisationer som under denna fråga beskriver sitt normkritiska arbete och, eller arbete med hbtq-frågor. Detta kan indikera att frågorna är ställda på ett missvisande sätt. Men faktum kvarstår dock att det är 51 som svarar jakande på frågan *Arbetar ni med frågar som berör sexualitet och relationer?* Och endast 17 som svarar jakande på frågan *Arbetar ni med hbtq-frågor i er verksamhet?* Vad beror det på? Funktionshinderrörelsen, LSS-verksamheter och andra som svarat på enkäten är precis som resten av samhället präglade av

heteronormativitet och idén om att alla människor är heterosexuella cis-personer tills motsatsen är bevisad.

Det som blir den påtagliga skillnaden mellan svaren på frågan *Arbetar ni med hbtq-frågor i er verksamhet?* och frågan *Arbetar ni med frågor som berör sexualitet och relationer?* är främst att de svarande utvecklar sina svar på den senare frågan i större utsträckning, flera av de svaranden beskriver i detalj hur deras arbete med sexualitet och relationer ser ut. Det blir tydligt att de har en struktur och tanke bakom det arbetet. Vissa beskriver med en självklarhet att detta arbete givetvis innebär ett hbtq-perspektiv, medan andra inte har det perspektivet alls. Nedan följer några exempel på de verksamheter och organisationer som på ett mer ingående sätt beskriver hur de arbetar med frågor kring sexualitet och relationer. Bosses råd och stöd, beskriver att frågor om sexualitet är en stor del av deras arbete:

> Ja, dessa frågor är en stor del av de vi träffar. Sexualitet, praktik – hur gör jag, hur kan jag ha en relation i förhållande till funktionsnedsättning, assistans. Cirklar – workshop – nu i vår med ”kropp och sexualitet – vill du veta hur du kan styra din kropp för att kunna ha sex med dig själv eller andra”. Föreläser om sexualitet och funktionsförmåga till assistansföretag och arbetsterapeututbildningar i Sthlm, och nu i vår till Jönköping, Luleå och Örebro. Samt socionomutbildningen i Sthlm.

Epilepsiförbundet är en av de organisationer som beskriver att de arbetar med och informerar sina medlemmar om frågor kring sexualitet, eftersom sexualiteten kan påverkas av epilepsi.

> Vi arbetar med frågor som berör både sexualitet och relationer. Epilepsi kan få effekter vad gäller hur man fungerar sexuellt till exempel för män att inte kunna få erektion och för både män och kvinnor att man helt tappar sexlusten. Sedan kan ju återkommande anfall ha inverkan på relationer. Inte sällan har den ganska starka medicineringen också en påverkan.

Svaret ovan är väldigt olikt hur de svarade på frågan om hur de arbetar med hbtq-frågor, då de svarar: ”Frågan har inte varit aktuell, vi har förtroendevalda som är HBT personer bland annat vår förbundsordförande.” Hbtq-frågan tycks bli en personbunden fråga som inte kräver ett strukturellt arbete eller insats.

Unga Rörelsehindrade beskriver ingående hur de tänker kring vikten av att arbeta med dessa frågor. I deras berättelse finns det likheter med hbtq-personers historia och vardag kopplat till möjligheten att ta plats med sin könsidentitet och sexualitet:

> Ja det gör vi. Genom att vår sexualitet är ofta tabu. Många gånger är vi könlösa, se bara på handikapptoaletter, finns inte kvinnor och män utan det är en rullstol på toalettdörren. En del kan behöva praktisk hjälp för att kunna tillfredsställa sig själva eller lägga sig till rätta. Finns tyvärr personer som också inte ser sig själva som sexuella människor, för att man har aldrig fått höra det. Finns mycket rädslor än idag av föräldrar, skolor och personal. Inte så länge sedan så betalade staten ut pengar till kvinnor som hade blivit tvångssteriliserade, skedde ända fram till mitten av 70 talet av kvinnor med stora rörelsehinder. Vi pratar mycket om detta, att stärka varandra, tro på sig själv, att duga m.m. Samtidigt så

> har många idag barn och det har att göra med att man har assistans, så situationen är annorlunda idag till viss del. Vi arbetar med normer, vi lever med det varje dag, Fördomar finns fortfarande.

Martinskolan, Söders Waldorfskola skriver att de ingående arbetar med frågor kring sexualitet:

> I åk 5 har skolsköterskan info om pubertet mm anpassat till individnivå. I åk 7 när eleverna har biologi/fysiologi tar lärarna upp frågor om relationer, sex och samlevnad i olika utsträckning. I åk 8 besök på ungdomsmottagningen och RFSU kommer till skolan. I åk 9 kommer RFSL hit! Arbetet kan alltid utvecklas ytterligare!!!

Franstorps Verkstäder har daglig verksamhet för vuxna personer med intellektuella funktionshinder, de beskriver hur de arbetar med frågor kring sexualitet:

> Våra deltagare har lite kunskap om sexualitet. Vi tyckte det var ett problem och tog kontakt med Iren Åhlund som vi känner och som forskat i anknytande frågor. Det ledde till att våra deltagare har fått föreläsningar av Ellinor Isfors som jobbar för RFSU. Vi har köpt infomaterialet PUSS från RFSU. Deltagarna tyckte det var jättebra. Vi planerar också att köpa FÖRDOM & STOLTHET om normer kring kärlek och sexualitet. Information ska finnas och vara lätt-tillgänglig, lättläst. Annars är vi en arbetsplats för våra deltagare och vill också hålla på integriteten och hålla isär jobbet och privatlivet.

Detta kan jämföras med hur samma verksamhet svarar på frågan om huruvida det arbetar med hbtq-frågor: ”Det ligger möjligen lite vid sidan av vårt uppdrag men vi arbetar en del med hur man är mot varandra, bra kompis, etc. och där kan det komma in.” Just denna skillnad gör flera av de svarande verksamheterna och organisationerna. Det är också flera som uppger bristande kompetens på området hbtq som orsak till varför man inte arbetar med frågorna.

Nedan följer ett antal citat från verksamheter och organisationer som uppger att de arbetar med frågor kring sexualitet och relationer men på ett mindre strukturerat sätt än de citerade ovan. Verksamheten Misa AB beskriver att de inte direkt arbetar med dessa frågor, men att de har ett individfokus:

> Nja, eftersom vi arbetar arbetsrelaterat så arbetar vi inte direkt med det. Men eftersom vi arbetar med individer så påverkar deras livssituation förmågan att arbeta och sexualitet och relationer är en viktig del i livet.

Helalivet omsorg AB beskriver att de inte på ett aktivt sätt arbetar med frågorna.

> Vi arbetar inte aktivt med frågorna. På en del gruppbostäder förekommer det oftare och på andra mer sällan. Allt beroende på vilka som bor på gruppbostaden och deras behov och intresse.

Stiftelsen Inuti, Ateljé Inuti 2 beskriver som många andra att de berör frågorna vid behov, men poängterar samtidigt att det inte är deras verksamhets huvudfokus.

Till viss del, vi berör frågorna på ett övergripande plan i vissa samtalsgrupper.
Det är dock inte vår verksamhets huvudsakliga område.

Det finns en skillnad i svaren om det är en LSS-verksamhet, eller om det är en organisation med medlemmar. De ideella organisationerna uppger att de drivs och arbetar utifrån medlemmarnas behov och efterfrågan. Och enligt denna argumentation tycks det inte finnas någon efterfrågan att arbeta med hbtq-frågor. Likande argument använder LSS-verksamheterna, men använder argumentet hur deras uppdrag är formulerat. Problematiken som kan uppstå i den individanpassade verksamheten är att man som individ inte orkar eller vågar ta upp frågan. Att på ett tydligt och strukturerat sätt arbeta normkritiskt med sexualitetsfrågor skapar möjligheter för individen att ta upp och efterfråga saker som kan underlätta och skapa trygga miljöer för hbtq-personer.

Om ni inte arbetar med frågor som berör sexualitet och relationer, vad beror det på? Antal svarande: 32

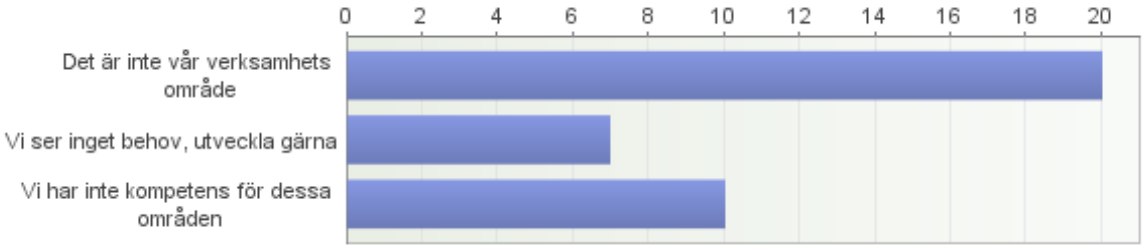

Fritextsvar: Vi ser inget behov, utveckla gärna (ett urval)

- ”Den allmänna uppfattningen är att de frågorna behandlas som ”allt annat” dvs. alla personer behandlas likvärdigt oberoende av kön, ålder, sexualitet, etnicitet, religionstillhörighet.” – Stockholms stad, Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning, Enheten för assistans och personligt stöd.
- ”Vi driver de frågor som våra medlemmar ber oss driva, och frågan om sexualitet verkar inte vara en av dem.” – Riksförbundet Attention
- ”Jo behov finns säkert, men det är inte givet att det är oss deltagarna vill prata med. Kompetensen är nog inte heller helt bra.” – Kravatten
- ”Inte aktuellt ämne.” – Omsorgsföretaget Orkidén AB

10.4 Behovet av kompetenshöjning

Upplever ni att det finns ett behov i er verksamhet/hos era medlemmar att arbeta med hbtq-frågor? Antal svarande: 59

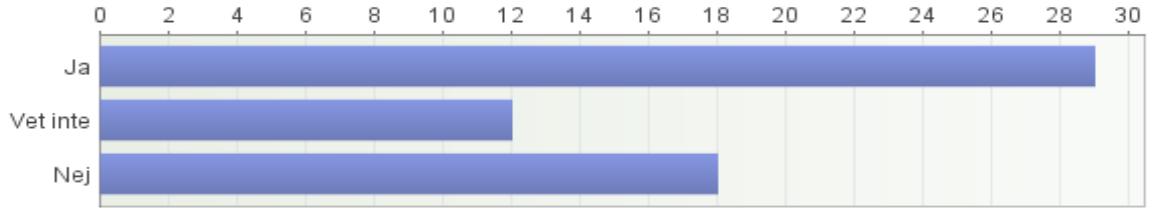

Det är intressant och väldigt positivt att hälften, 29 stycken av de svarande menar att det finns ett behov av att arbeta med hbtq-frågor i deras verksamhet eller organisation. Men det är bara 17 som uppger att man idag arbetar med dessa frågor. Det som är återkommande bland dem som ser att det finns ett behov inom deras verksamhet eller organisation är återigen kunskap – eller snare bristen på kunskap. Flera av funkisorganisationerna tar upp behovet av att motarbeta tabu kring sexualitet och funktionshinder.

Fritextsvar: Om ja, uppge exempel på vilket sätt (ett urval)

- ”Kunskapen är väldigt bristfällig. Man är rädd för dessa frågor och tar inte det på allvar. Det är mera en 'fnissig' attityd till dessa frågor.” – Stockholms stad, Rinkeby-Kista
- ”Det är få personer inom organisationen som är öppna hbtq-personer. Vad beror det på?” – Riksorganisationen Unga Synskadade
- ”För en del individer som kanske är osäkra eller har frågor kring sin sexualitet kan det bli aktuellt med andra personer är det inte aktuellt.” – Misa AB
- ”De funktionshindrade har samma behov av upplysning som alla andra.” – Helalivet omsorg AB
- ”Vi behöver utveckla vår egen och andras kunskap och medvetenhet.” – fhobit
- ”Flera som är osäkra på sin egen sexualitet och någon även osäker kring identitet/könstillhörighet.” – Frösunda Slussen, Aspergerinriktning
- ”Finns personer som har rörelsehinder och är hbtq. Och vi måste också kunna stödja alla. Kunskap är aldrig fel.” – DHR Sundbybergsavdelningen
- ”Det är trots tillåtande attityder ändå få som vågar/vill vara öppna med sin sexualitet i dessa åldrar.” – Martinskolan Söders Waldorfskola
- ”Det är viktigt att jobba med dessa frågor, för att bryta normer och fördomar. Jag tror vissa av våra org. jobbar med dessa frågor men långt ifrån alla.” – En stärkt röst
- ”Vi vill ligga steget före.” – Frösunda Dalagatan
- ”För inkludering i idrotten.” – Svenska Handikappidrottsförbundet

- ”Sexualitet och funktionshinder är sen länge ′tabu′, detta vill vi absolut ändra synsättet på!” – Unga Rörelsehindrade

Fritextsvar: Om nej, uppge varför (ett urval)

- ”Vi berör inte deltagarnas sexuella läggning.” – Misa AB Liljeholmen
- ”Frågan har aldrig varit aktuell skulle den bli det så har vi kompetens att hantera det.” – Svenska Epilepsiförbundet
- ”Vi har inte fått några sådana signaler men kan väl se att behovet kan finnas.” – Autism- och Aspergerförbundet
- ”Många av våra medlemmar kan ha ett prövande/normbrytande beteende vad gäller sexualiteten. Däremot verkar det inte vara ett stort problem för medlemmarna att det är så (eller för förbundet). Förfrågningar rör främst bemötande och kunskap kring funktionsnedsättningarna.” – Riksförbundet Attention
- ”Tveksamt om det ingår i vårt uppdrag.” – Attendo LSS AB
- ”Vi har aldrig fått några sådana önskemål.” – Parkinsonförbundet
- ”Vi ska hålla oss till vårt uppdrag.” – Misa AB

Anledningar man uppger är att det inte finns något behov av att arbeta med hbtq-frågor bland medlemmarna eller i verksamheten. Att det inte efterfrågas, att man inte har sett behovet. Det andra argumentet som flera lyfter är tveksamheten till om det är ingår i deras uppdrag. De uppdrag och mål som finns inskrivna i verksamheten är för många organisationer det enda man arbetar med. Man är ofta hårt knuten till hur uppdraget är formulerat och finns inte hbtq-kunskap eller normkritik explicit inskrivet så arbetar man inte med det. Så även om det finns en vilja och ett behov, så kan det vara svårt att få tillåtelse att arbeta med frågorna om de inte finns inskrivna i uppdraget för verksamheten. Dock finns det inom de flesta verksamheter och organisationer jämställdhetsplaner och likabehandlingsplaner som man ska förhålla sig till.

Vad anser ni själva att ni behöver bli bättre på när det kommer till hbtq-frågor? Antal svarande: 34

Under denna fråga fick de svarande möjlighet att själva beskriva vad de anser att de inom sin verksamhet eller organisation behöver bli bättre på när det kommer till normkritiskt arbete och hbtq-frågor. Det är väldigt positivt att läsa hur de olika verksamheterna och organisationerna tänker kring sina egna verksamheter och de brister och kunskapsluckor de själva upplever att de har. Verksamheten Kravatten lyfter till exempel transfrågor som ett område de behöver bli bättre på. HSO lyfter vikten av kunskap och bemötande.

Detta visar att det finns ett stort behov av utbildning i detta område, men främst att det finns en vilja till förändring och samarbete och det är det som är förutsättningen för förändring och förbättring. Stockholms stad, Rinkeby-Kista, beskriver vad de anser sig behöva:

> Kunskap om hbtq-frågor. Attitydförändring. ”Vana” vid att handskas med frågor av hbtq-art. Mod att våga lyfta de frågorna.

Även Autism- och Aspergerförbundet är inne på att man behöver mer kunskap:

> Antagligen det mesta, vi har som sagt ingen specifik kunskap kring detta, däremot kunskap om olikhet och där kommer naturligtvis sexualitet också in.

Cedergruppen/Södermalm lyfter något som man kan läsa mellan raderna också i flera av de andra svaren. Man vet faktiskt inte om man har all information som man behöver. Samt att det inte finns några uttalade riktlinjer:

> Vi vet helt enkelt inte om vi faktiskt vet allt vi skulle behöva veta; och vi har inget gemensamt sammanhängande och uttalat förhållningssätt/riktlinjer/pedagogik.

Unga Synskadade beskriver att de behöver hitta en struktur och kunskap för att kunna arbeta kontinuerligt:

> Unga Synskadade behöver ta fram ett regelbundet och kontinuerligt jämlikhetsarbete som följs upp i all verksamhet. Här krävs kunskap och ett normkritiskt perspektiv. Vi har blandad kompetens på området. Några i personalgruppen är kunniga, andra vet inte mycket om hbtq-frågor.

Verksamheten Misa AB, beskriver som många av de andra sin egen verksamhet och dess behov med stor självinsikt och delvis självkritik:

> Att se vad som är egna normer och egna värderingar och att vi är medvetna om hur det påverkar bemötandet av våra deltagare. Få möjlighet att vidga synen och öka förståelsen.

Stiftelsen Inuti, Ateljé Inuti 2 är inne på samma linje:

> Att kunna beröra HBTQ-frågor på ett ”vardagligt” sätt eftersom det är en del av vår vardag här i verksamheten. Det skulle i bästa fall skapa en öppnare arbetsmiljö där man vågar ta upp dessa frågor.

Frösunda Slussen, Aspergerinriktnings svar indikerar också att det är svårt att veta hur hbtq-communityt fungerar om man inte själv befinner sig där:

> Bättre kunskap och insikter om hur hbtq-communityt fungerar. Även bättre kunskap om hur man når ut med information om hbtq i funktionshinderrörelsen.

Svenska Epilepsiförbundet skriver att de har material som är heteronormativt och som skulle behöva förändras:

> I våra broschyrer som handlar om sexualitet och relationer så har vi ett heteronormativt tänkande det kan ändras. En annan sak som vi kan ta upp är ju att hbt frågor är en del i t ex konferenser mm Att vi är lite tvekande att vi ska skaffa oss ytterligare kunskap beror på att vår förbundsordförande samt en ledamot i en priskommitté har ett långvarigt och gediget förflutet i hbt rörelsen bland annat RFSL.

DHR Sundbybergsavdelningen skriver:

> Utanförskapet lever vi med, men vi kan bli ett bättre stöd till hbtq personer, och det gör att man vågar prata om att man är hbtq person och vara stolt över det, likaväl som att ha en funktionsnedsättning, kvinna, man. Att vara människa och att duga som man är.

Det är intressant att de pekar på likheterna i relation till upplevelse av utanförskapet kopplat till normer som den gemensamma nämnaren. Men att man behöver bli bättre på att se till att man själv inte skapar utanförskap och otillgänglighet – vilket även gäller RFSL. Det kan även finnas kunskap internt inom en organisation, men som kanske inte genomsyrar hela organisationen och verksamheten eftersom man inte har arbetat med frågorna på ett strukturerat sätt. Riksförbundet Attention, skriver:

> Kunskapen om frågan är ganska hög inom förbundet, upplever jag. Däremot kan vi behöva lyfta frågan för att se om vår uppfattning stämmer med medlemmarnas. Jag skulle vilja få kunskap om de har ett behov av specifik information från oss, och om vi kan arbeta mer normkritiskt.

Många efterfrågar också kunskap om hur och metoder för att kan integrera normkritiskt tänkande och hbtq-frågor i den dagliga verksamheten på ett mer processliknade sätt än den klassiska temadagen. Att skapa en struktur för inkludering av frågorna.

10.5 Törsten efter kunskap

Som diagrammet här nedan visar så har endast en av de svarande genomgått hbt-certifiering. Men det finns en efterfrågan och intresse för utbildning. Vilket visar att vårt framtida utbildningsprojekt kommer uppfylla ett stort behov.

Är ni hbt-certifierade? Antal svarande: 58

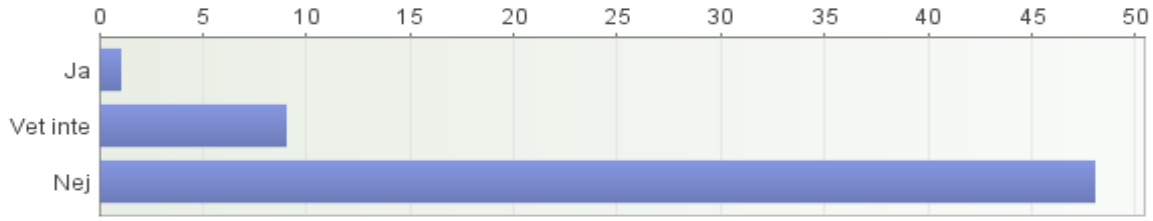

Det är endast en av de svarande som genomgått hbt-certifiering och det är verksamheten Bosses råd och stöd.

Skulle ni vilja genomgå en hbtq-utbildning? Antal svarande: 59

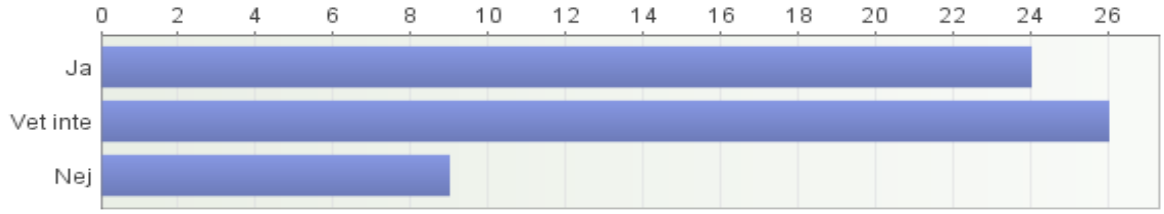

Svarade ni ja på föregående fråga, uppge ert motiv till varför. Antal svarande: 28

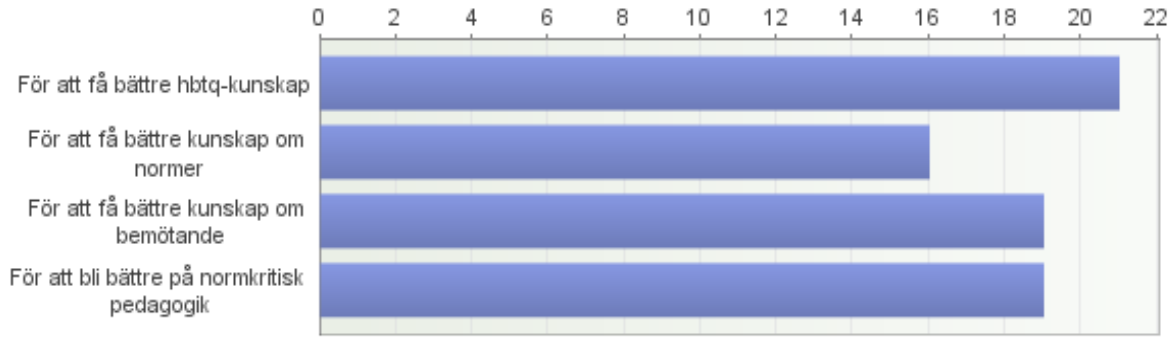

Det som går som en röd tråd genom svaren och förklaringen till både varför man inte jobbar normkritiskt med hbtq-frågor och varför man skulle vilja ta del av en utbildning är just kunskap. Många upplever sig ha bristande kunskap vilket gör det svårt att prata om hbtq-frågor.

Uppge varför ni inte är hbt-certifierade/genomgått en hbtq-utbildning. Antal svarande: 55

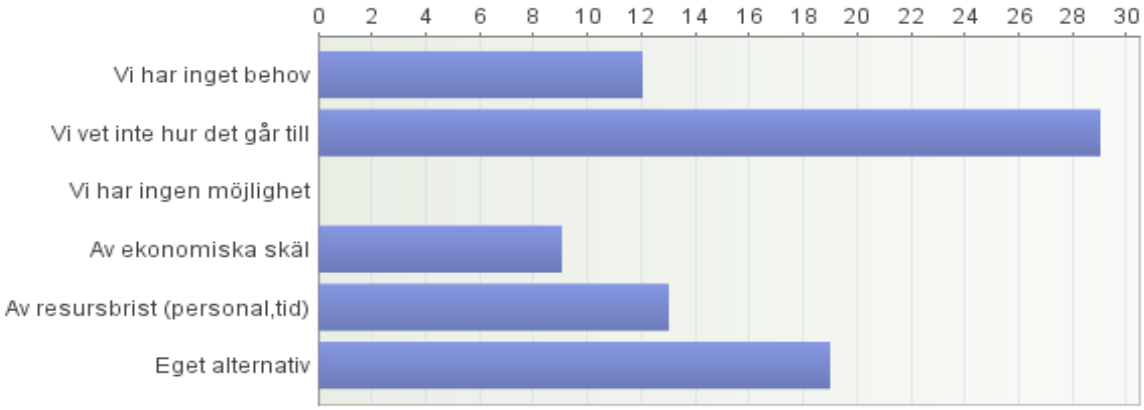

Det är 29 stycken som uppger att de inte vet hur det går till att få en hbt-certifiering eller hbtq-utbildning som anledningen till varför de inte genomgått hbt-certifiering eller någon form av hbtq-utbildning. Detta måste vi på RFSL se som en indikation på att vi behöver bli bättre i vår marknadsföring och nå ut till olika verksamheter och organisationer. Precis som att kritik kan riktas mot funkisorganisationer och LSS-verksamheter för att man osynliggör hbtq-personer och har bristande kompetens och därav riskerar att ge ett dåligt bemötande, så kan liknande kritik riktas mot RFSL. Var tror vi att vår målgrupp finns, vart riktar vi våra utbildningsinsatser och marknadsföringsinsatser? Ekonomi och resursbrist anges också som faktorer till varför man inte valt att utbilda sig.

Fritextsvar: Eget alternativ (ett urval)

- ”Frågan har ännu inte varit uppe.” – Misa AB
- ”Frågan har varit uppe en gång våren 2012 och inte prioriterats.” – Föreningen för Funktionshindrade kvinnor
- ”Frågan har nog helt enkelt inte kommit upp.” – Stockholms stad, Rinkeby-Kista
- ”Har inte fått uppdraget.”– HSO i Stockholms län
- ”Vi jobbar inte med dessa frågor i dagsläget.” – Martinskolan, Söders Waldorfskola
- ”Vi jobbar först och främst med personer med dövblindhet och intressepolitik b.la ledsagarservice, tolkfrågor och rehabilitering.” – Förbundet Sveriges Dövblind

Om ni fick ta del av en utbildning med fokus på att öka och stärka er kunskap kring hbtq-frågor med särskilt fokus på funktionshinderfrågor, skulle ni ta del av den utbildningen då?
Antal svarande: 58

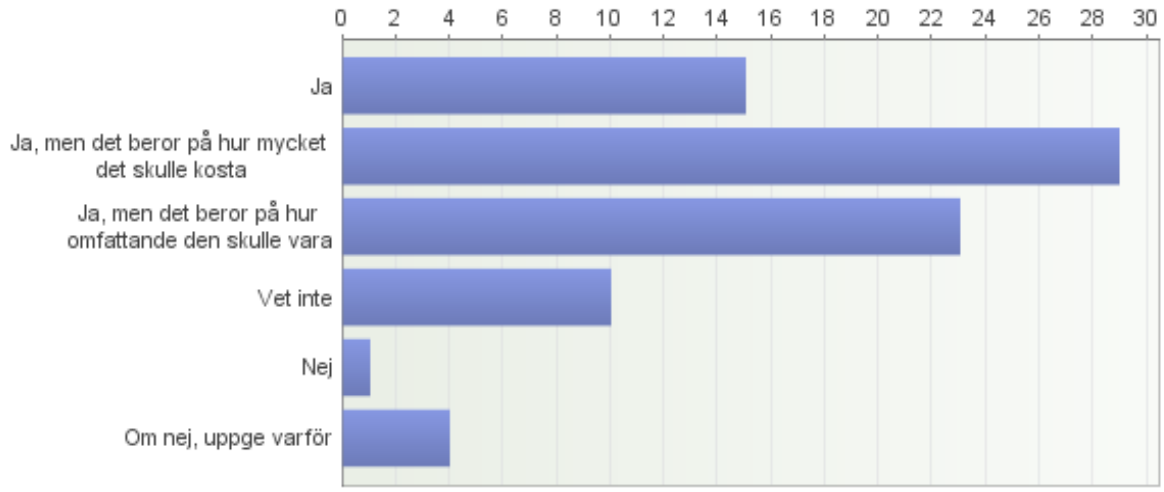

Återigen så blir den ekonomiska frågan avgörande för många, samt hur omfattande insatsen skulle vara.

Fritextsvar: Om nej, uppge varför, (ett urval)

- ”Vi svarar nej men kanske just nu ser vi inga behov av det men startade ett nätverk skulle vi gärna hänvisa till detta när vi har medlemmar som vill diskutera dessa frågor.”– Svenska Epilepsiförbundet
- ”RFSL Regnbågen finns.” – Sveriges Dövas Riksförbund.
- ”Vi ser över behovet av utbildning och har haft personal på funktionshinder och sexualitetsutbildning.” – Carema Care

11 Slutsatser från den kvantitativa studien

Om vi endast tittar på siffervärdena i enkätundersökningen, så är det inga positiva resultat. Av 159 tillfrågade var det endast 59 som svarade på enkäten – vilket indikerar ett ointresse och bortprioritering av frågan. Det är av 59 svarande endast 17 som uppger att de arbetar med hbtq-frågor inom sin verksamhet. Men samtidigt är det 28 svarande som uppger att de ser att det finns ett behov av att jobba normkritiskt med sexualitetsfrågor inom sin verksamhet eller organisation. Det finns också ett stort intresse av att ta del av framtida utbildningsinsatser. Vilket är ett väldigt positivt besked inför framtiden.

Unga Allergiker skriver något som många ideella organisationer tycks uppleva: ”Vi kan ej täcka in alla områden”. Men återigen så handlar det om att skapa en verksamhet och en organisation som har en miljö där alla kan känna sig välkomna med alla sina erfarenheter och identiteter. Med informanternas berättelser i bakhuvudet, så vet vi att så är tyvärr inte fallet på många platser. Informanten Rebeccas ord, om otillgängligheten inom hbtq-communityt och vikten av att börja arbeta strukturerat:

> Det saknas en tanke om funktion, som gör att man börjar prata om fysisk tillgänglighet i relation till sina lokaler eller sina events och att man tar ansvar för det. För det gör man inte nu. Att det är på något vis okej att man inte har uppnått full tillgänglighet om man problematiserar det. Om man jobbar aktivt med det, då kan jag ha förståelse för att det ibland inte går.

Så både RFSL, hbtq-communityt i stort och funkisorganisationerna, LSS-verksamheterna och andra som svarat på enkäten har en lång väg att vandra för att fylla de kunskapsluckor som finns. En väg dit är genom utbildning och samarbeten. Något vi hoppas kunna möjliggöra genom det framtida projektet.

Avslutningsvis vill vi lyfta in informanten Markus berättelse om sin skolvardag, som visar behovet av utbildning, kompetenshöjning och bra bemötande.
Markus berättar om en kränkande situation hen utsatts för i skolan. Markus går på en skola med pedagoger som är särskilt utbildade för att kunna bemöta elever med NPF-diagnoser. Markus berättar om när de i hens klass hade sex- och samlevnadsundervisning och att det blev väldigt mycket fokus på hens homosexualitet, utan att hen tog upp det själv. Markus berättar:

> -Markus: Men när vi väl hade sex och samlevnad och sån där undervisning så började de kommentera för att de inte trodde att jag var lika normal som dem för att… ja massa sådant där…
> -Lisa: Hur reagerade dina lärare då?
> -Markus: Ja de blev väl osäkra, alltså, jag vet inte. Vissa blev väl osäkra sådär. De blev ju inte rädda. De kände sig inte sådär, vad ska man säga, bekväma eller sådär.

Markus fortsätter med att berätta om ytterligare kränkande bemötande i hens skolmiljö (detta sker alltså år 2013). Markus berättar hur både lärare och elever har kommenterat hen och hens flickvän i skolan:

> -Markus: Ja vi har fått kommentarer från lärare och elever att det är, att det är att inte visa respekt för de andra i klassen. Och jag vet inte vad de menar med det. Eller typ så här att det är äckligt, eller att det är..
> -Lisa: Har lärare sagt det?!
> -Markus: Ja lärare och elever, så det är massa sådana dumma kommentarer. Men det skiter vi i.

Forskaren Lotta Löfgren-Mårtensson skriver om den norska studien *Homotolerance and heterosexuality as Norwegian values* (2010) som menar att skolan generellt fungerar som

”heterofabrik”, där normer för vad som är så kallade ”goda liv” skapas. Löfgren-Mårtensson menar: ”Att när det gäller särskolan visar det sig att personalen ofta anser att den intellektuella funktionsnedsättningen i sig är tillräckligt annorlunda i förhållande till icke-funktionsnedsatta.” (Löfgren-Mårtensson 2012, s.63) Så satt i den kontexten är dessvärre inte Markus berättelse särskilt förvånande. Vi hör liknande berättelser varje dag, från våra medlemmar, i våra verksamheter och i sociala medier. Vi vet att utbildningsinsatser och normkritiskt arbete gör skillnad.

12 Förslag till förändring och förbättring

Informanten Britt avslutar vår intervju med att säga:

> Alla har bara sin bit, sen skiter de i resten. Det är jättetrist, det är därför jag svarade på det här, för det skulle vara en sådan lättnad om det kunde bli en förändring. Det är så tråkigt att man på något sätt måste stänga av halva sin identitet om man ska passa in, man måste liksom välja om man ska gå in i den rollen eller i den rollen.

Vi ser hoppfullt på framtiden och hoppas, precis som Britt på en förändring. Vi ser också att många ideella rörelser som började med identitetspolitisk verksamhet idag närmar sig mer och mer ett intersektionellt perspektiv på sin verksamhet och sina målgrupper – utan att tappa sin grundverksamhet. Förstudiens syfte är att agera som underlag för en ny ansökan till Arvsfonden för ett framtida projekt. De behov som framträdde under arbetet med förstudien och de resultat som har framkommit gör det tydligt att det inte finns *en* lösning. Det behövs flera lösningar och det kommer ta tid

I stora drag kan behoven delas in i tre områden. Det är också utifrån dessa områden vi kommer söka nya medel.

Tillgänglighet

- Se över RFSLs lokaler tillgänglighet. Vi kommer att ta in en extern konsult från *Funka Nu* under 2013 som ska titta på våra lokaler. Deras rapport kommer att ligga till grund för ansökan om lokalstöd hos Arvsfonden.

Utbildning – internt och externt

- Vi behöver utbildas i funktionshinderfrågor internt. Öka vår egen kompetens och kunskap kring hur ett bra bemötande och en tillgänglig miljö kan utformas. Vi ska vara en organisation tillgänglig för alla hbtq-personer.
- Utbildning av funktionshinderrörelsen och LSS-verksamheter i normkritik med fokus på hbtq.

Social verksamhet

- Som vi har beskrivit utifrån informanternas berättelser finns det efterfrågan av trygga sociala mötesplatser för hbtq-personer med erfarenhet av funktionsnedsättningar. Särskilt för dem som har erfarenhet av olika NPF-diagnoser.

13 Sammanfattande slutsatser

Förstudiens dubbla syften har i rapporten uppfyllts. Dels ville vi få ett ordentligt underlag för en ny ansökan till Arvsfonden för ett mer omfattande projekt. Dels hävdade vi att rapporten i sig är viktig och unik i sitt slag. Berättelserna som kommit fram är viktiga berättelser, som säger något om hur det kan vara att vara hbtq-person med erfarenheter av olika funktionsnedsättningar i Sverige idag.

Vi har genom intervjuerna med de tio informanterna tydligt visat att vi som organisation måste börja arbeta på allvar med funkis- och tillgänglighetsfrågor för att inkludera hbtq-personer med erfarenheter av olika funktionsnedsättningar. Det ligger mycket arbete framför oss och vår förhoppning är att vi beviljas nya medel från Arvsfonden för att påbörja det förändringsarbete som vi så tydligt ser att vi behöver genomföra. Vi ser också genom enkätundersökningen att det finns ett stort behov av utbildningsinsatser inom de olika funktionshinderorganisationerna och LSS-verksamheter som svarat på enkäten. Av 159 tillfrågade får vi 59 svar och av dem är det endast 17 som uppger att de arbetar med hbtq-frågor. Men det är 29 som uppger att de ser att det finns ett behov av att arbeta med hbtq-frågor i deras verksamhet eller organisation. Från förstudien har vi nu ett rikligt underlag för att formulera en ny ansökan till Arvsfonden. Vår förhoppning är att om medel beviljas kunna starta det nya funkisprojektet under 2014.

Det andra syftet var att lyfta upp viktiga och unika berättelser. Det vi kan se är att det från förstudiens start har funnits ett stort intresse från målgruppen att delta, att få möjlighet att berätta om sina upplevelser. Vi har också haft ett stort mediaintresse för förstudien. Informanter och andra som uppmärksammat förstudien upplever att det inte har gjorts något likande, att man sällan eller aldrig får prata om hur erfarenheter av att vara hbtq-person med funktionsnedsättningar, påverkar människors liv och handlingsutrymme. Vi hoppas att förstudien i sig och ett framtida projekt kan vara början på en förändring. Vi hoppas att förstudien kan vara en start på det Håkan eftersöker. Håkan säger:

> Det är det där att efterfråga det man inte har någon sinnebild för, det är det som gör det svårt att formulera. Det handlar väl om att kavla upp ärmarna och ge sig sjutton på att nu ska vi implementera det här perspektivet och driva det och inte ge sig. Hur tjatigt man än tycker det blir till slut och se vad det ger för effekt till slut. Men att bara ge sig sjutton på att det här ska med.

14 Referenslista

Barron, Karin. 2004. *Genus och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur

Bylund, Christine. 2011. *Mellan hjälte och vårdpaket: En etnologisk studie av möjliga funktionshinderpositioner utifrån ett crip-teoretiskt perspektiv*. Stockholms Universitet

Bylund, Christine. 2013. *Inget smet - förståelser av makt genus och funktion i homosociala assistansrelationer*. Stockholms Universitet

Cameron, Colin & Swain, John. 1999. Unless Otherwise stated: Discourses of labelling and identity in coming out.

Dalen, Monica. 2008. *Intervju som metod*. Bo & Ethel Kärnekull (övr.). Malmö: Gleerups

Ejlertsson, Göran. 2005 (2:a uppl.) *Enkäten i praktiken, En handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur

De Los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana. 2005. *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlikhetens landskap*. Liber

Ericson, Lisa. 2010. *Från könlös och avsexualiserad till sexuell och kåt: en intersektionell studie om sexualitet och funktionshinderskap utifrån ett cripteoretiskt perspektiv*, Masteruppsats, Stockholms Universitet.

Garland-Thomson, Rosemarie, 2004. Gendering Disability. Beth Hutchison och Bonnie G. Smith (red.). New Brunswick: Rutgers University Press

Garland-Thomson, Rosemarie, 1997. *Extra ordinary bodies Figuring physical disability in American culture and literature*. New York: Colombia University press

Goffman, Erving, 1972. Den avvikandes roll och identitet. Richard Matz (övr.). Stockholm: Rabén & Sjögren

Grönvik, Lars och Söder, Mårten (red.). 2008. *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och intersektionalitet*. Malmö: Gleerup

Hellman, Finn. 2004. ”Blind fläck”, I; *Tidskriften Kom ut* nr. 3 Hellman, Finn. 2012. ”Queer- och handikapp-konferens i San Francisco: Klarsyn och nytänkande genomsyrade konferens”. I: *Lambda Nordica* nr. 1-2

Löfgren-Mårtenson, Lotta. 2003.*”Får jag lov?” Om sexualitet och kärlek i den nya generationens unga med utvecklingsstörning*. Lund: Studentlitteratur

Löfgren-Mårtenson, Lotta. 2012. ”Hip to be crip?”. I: *Lambda Nordica* nr. 1-2

Malmberg, Denise. 2001. ”Kvinna, kropp och sexualitet. Könsteoretiska perspektiv på handikapp och funktionshinder.” I: *Humanetten, Växjö Universitet*. Nr. 10

Malmberg, Denise. 2009. ”Body normativity, reading representations of disabled female bodies.” I: *Body Claims*. Uppsala: Centre for Gender Research, Uppsala University

McRuer, Robert. 2006. *Crip Theory: cultural signs of queerness and disability*. New York : New York University Press

McRuer, Robert. 2005. MiffoteoriI: *Arena*. Nr. 6

Rydström, Jens. 2012. ”Introduction: Crip theory in Scandinavia”, I; *Lambda Nordica* nr. 1-2 vol 17.

Rydström, Jens. 2009. Cripteori om sex och funktionshinder I: *Framtider tidskrift från institutet för framtidsstudier*. Nr. 4

Røthing, Åse & Svendsen, H.B. Stine. 2010 ”Homotolerance and hetrosexuality as Norwegian values.” *Journal of lesbian, gay, bisexual and transgender youth* nr.2/2010

Samuels, Ellen 2003. ”My body, closet: Invisible Disability and the Limits of coming-out discourse. . I: GLQ Vol. 9, No. 1-2

Sandahl, Carrie. 2003. ”Queering the crip or cripping the queer? Intersections of queer and crip. I: GLQ Vol. 9, No. 1-2

Walker, Lisa. 2001. Looking like what you are: sexual style, race, and lesbian idenitity. New York. New York University press.

Rapporter:

Handisam. 2010. *Checklista För dig som vill göra information och kommunikation tillgänglig.* A 2010:3

Handisam. 2013. *Hur är läget? Uppföljning av funktionshinderpolitiken* 2013

Statens Folkhälsoinstitutet. 2012. *Hälsa och välfärd hos barn och unga med funktionsnedsättning.* A 2012:02

Statens Folkhälsoinstitutet. 2012. *Hälsa på lika villkor?*

Stockholms läns landsting. 2010. *Mötesplatser i Stockholmsregionen.* Regionkontoret Stockholms läns landsting 2010:2

RFSL Ungdom. 2009. *Effekter av heteronormen, En studie om utsatthet för sexuella övergrepp, sexuell gränssättning samt utsatthet för hatbrott bland unga hbt- personer.*

Riksidrottsförbundet, 2013. *Hbtq och idrott. Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott.* FoU-rapport 2013:1

Ungdomsstyrelsen. 2010. *Hon, hen, han, en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella samt för unga transpersoner.* Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2

Ungdomsstyrelsen. 2012. *Fokus 12 Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning.* 2012:3

Webbaserade referenser

Hemsida för Access for all http://still.my.revolution.tao.ca/node/68

Socialstyrelsens Termbank http://app.socialstyrelsen.se/termbank/

15 Bilagor

Bilaga 1

Enkät om hbtq kunskap

RFSL Stockholm genomför en förstudie. Syftet är att undersöka hur olika funktionshinderorganisationer arbetar med hbtq-frågor, normer och sexualitet. Den här enkäten är ett led i att undersöka hur kunskapen kring hbtq-frågor ser ut inom funktionshinderrörelsen, samt undersöka om det finns ett intresse att förbättra det.

Tack för att ni tar er tid och svarar på enkäten!
Det kan vara flera som svarar på enkäten från samma organisation/verksamhet/myndighet. Det är en fördel om den/dem som svarar på enkäten har koll på utbildning inom er organisation. Om ni har frågor, funderingar eller vill veta mer om RFSL Stockholm Funkisprojekt hör av er till projektledare Lisa Ericson, lisa.ericson@stockholm.rfsl.se 08-501 629 61

1. Vad heter er organisation?

2. Vilken typ av organisation/verksamhet är ni? Ni kan klicka i flera alternativ under ALLA frågor om ni vill

- ☐ En ideell organisation
- ☐ En intresseorganisation
- ☐ En medlemsorganisation
- ☐ En myndighet
- ☐ En kommunal verksamhet
- ☐ En privatägd verksamhet
- ☐ Egen beskrivning

3. Vilken typ av verksamhet bedriver ni?

- ☐ Social verksamhet/mötesplats
- ☐ Stödverksamhet
- ☐ REHAB-verksamhet
- ☐ Intressepolitisk verksamhet
- ☐ Egen beskrivning

4. Var kommer era medel ifrån?

- [ ] Statliga intäkter
- [ ] Kommunala bidrag
- [ ] Medlemsavgifter
- [ ] Vi har inga bidrag
- [ ] Projektbidrag från olika bidragsgivare, t. ex. Arvsfonden, Ungdomsstyrelsen, Andra
- [ ] Annat

5. A: Arbetar ni med hbtq-frågor i er verksamhet?

- ○ Ja
- ○ Vet inte
- ○ Nej

6. B: Arbetar ni med hbtq-frågor i er verksamhet?

- ○ Om ja, på vilket sätt?
- ○ Om nej, vet du varför?

7. Arbetar ni med frågor som berör sexualitet och relationer? Om ja, beskriv hur:

8. Om ni inte arbetar med frågor som berör sexualitet och relationer, vad beror det på?

- [ ] Det är inte vår verksamhets område
- [ ] Vi ser inget behov, utveckla gärna
- [ ] Vi har inte kompetens för dessa områden

9. Upplever ni att det finns ett behov i er verksamhet/hos era medlemmar att arbeta med hbtq-frågor?

- ○ Ja
- ○ Vet inte
- ○ Nej

10. Utveckla gärna era svar från föregående fråga

- [ ] Om ja, uppge exempel på vilket sätt
- [ ] Om nej, uppge varför

11. Är ni hbt-certifierade?

- ○ Ja
- ○ Vet inte
- ○ Nej

12. Skulle ni vilja genomgå en hbtq-utbildning?

- ○ Ja
- ○ Vet inte
- ○ Nej

13. A, Om ni svarade ja på föregående fråga, uppge ert motiv till varför.

- [ ] För att få bättre hbtq-kunskap
- [ ] För att få bättre kunskap om normer
- [ ] För att få bättre kunskap om bemötande
- [ ] För att bli bättre på normkritisk pedagogik

14. B, Uppge varför ni inte är hbt-certifierade/ genomgått en hbtq-utbildning.

- [ ] Vi har inget behov
- [ ] Vi vet inte hur det går till

Vi har ingen möjlighet

- [ ] Av ekonomiska skäl
- [ ] Av resursbrist (personal,tid)
- [ ] Eget alternativ

15. Vad anser ni själva att ni behöver bli bättre på när det kommer till hbtq-frågor? Beskriv med egna ord

16. Om ni fick ta del av en utbildning med fokus på att öka och stärka er kunskap kring hbtq-frågor med särskilt fokus på funktionshinder frågor, skulle ni ta del av den utbildningen då?

- [ ] Ja
- [ ] Ja, men det beror på hur mycket det skulle kosta
- [ ] Ja, men det beror på hur omfattande den skulle vara
- [ ] Vet inte
- [ ] Nej
- [ ] Om nej, uppge varför

17. Om det startades ett nätverk i Stockholm med fokus på hbtq- och funktionshinder frågor, skulle ni delta i detta nätverk?

- [ ] Ja
- [ ] Om ja, beskriv gärna på vilket sätt ni vill och kan
- [ ] Vet inte
- [ ] Nej

Tack för att ni deltog i RFSL Stockholms enkät!
Om du har funderingar kring frågorna eller vill veta mer om RFSL Stockholm Funkisprojekt hör av er till projektledare
Lisa Ericson, lisa.ericson@stockholm.rfsl.se 08-501 629 61

Förstudien är finansierad av Arvsfonden

Bilaga 2

ÄR DU HBTQ-PERSON (HOMO-, BISEXUELL, TRANS ELLER QUEER) OCH HAR ERFARENHET AV NÅGON FUNKTIONSNEDSÄTTNING?

RFSL Stockholm söker informanter till intervjustudie

Vi vill intervjua hbtq-personer med erfarenheter av olika funktionsnedsättningar. Med erfarenhet av funktionsnedsättning menar vi både synliga och osynliga fysiska och psykiska funktionsnedsättningar. Det vill säga, vi söker dig som har allt från ADHD, Cerebral Pares, använder permobil eller andra hjälpmedel. Vi vill att du är över 18 år och gärna boende i Stockholmsområdet.

Med den här studien vill vi ta reda på hur du upplever din vardag och hur omgivningen bemöter dig.

Vi vill också ta reda på vad du tycker om RFSL Stockholms verksamheter. Dina tankar kommer bidra till en större satsning från RFSL Stockholms sida. Vi vill förbättra våra verksamheter och nu behöver vi höra dina idéer om hur vi kan gå tillväga.

Intervjuerna kommer vara mellan 1-2 timmar och spelas in. Du kommer vara anonym. Vi genomför intervjuerna där du själv föredrar, det kan vara i RFSL Stockholms lokaler eller hemma hos dig.
Deltagandet är frivilligt.

Hör av dig till Lisa Ericson på RFSL Stockholm så berättar jag mer
Lisa.ericson@stockholm.rfsl.se
08-501 629 61
+(46) 0763 94 83 42

RFSL STOCKHOLM

Bilaga 3

1. Vad heter er organisation? Antal svarande: 56

- Autism- och Aspergerförbundet
- Attendo LSS AB; Tallbacken och Sturebys dagliga verksamheter.
- Bukets Årstidsprodukter/Café Droppen
- BOSSE Råd, Stöd och Kunskapscenter
- Carema Care
- Cedergruppen AB
- Cedergruppen/Södermalm
- Compleo individstöd ab
- Dhr Sundbybergsavdelningen
Förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder
Delaktighet, handlingskraft, rörelsefrihet
- En stärkt röst
- Farsta stadsdelsförvaltning/Avdelningen för socialtjänst/Funktionsnedsättning/Gruppbostäder och dagverksamhet
- Forum Kvinnor och funktionshinder, FQ
- Frösunda Dalagatan
- Frösunda Omsorg AB
- Franstorps Verkstäder ek för.
Vi har daglig verksamhet enl LSS för vuxna personer med intellektuella funktionshinder
- Förbundet Unga Rörelsehindrade
- Förbundet Sveriges Dövblinda
- Fhobit - Funktionshindrade HBT-personer
- Frösunda Slussen, Aspergerinriktning (Frösunda LSS AB)
- Handisam
- Homsan AB
- HSO i Stockholms län
- Helalivet omsorg AB
- Helalivet omsorg AB
- Hjälpmedelsinstitutet
- Konstskolan LINNEA
- Kravatten
- Kung Saga Gymnasium
- Misa ab
- Martinskolan - Söders Waldorfskola
- Misa AB
- Misa AB Liljeholmen
- Misa AB
- Omsorgen, Björknäst korttidsboende
- Omsorgsföretaget Orkidén AB
- Parkinson förbundet
- Resursteamet i Sthlm AB
- Riksförbundet Attention
- Stockholms stad, Rinkeby-Kista stadsdels förvaltning, Enheten för assistans och personligt stöd.
- Stockholm stad
- Svenska Handikappidrottsförbundet och Sveriges Paralympiska Kommitté
- Svenska Epilepsiförbundet
- Stiftelsen Inuti, Ateljé Inuti 2
- Svenska Diabetesförbundet
- Sveriges Dövas Ungdomsförbund
- Sveriges Dövas Ungdomsförbund
- Stöd och aktivitet, Hägersten
- Sveriges Dövas Riksförbund.
- Riksgymnasiet för rörelsehindrade
- Riksorganisationen Unga Synskadade
- RFSL regnbågen
- Unga Allergiker
- Unga Rörelsehindrade
- Ung Diabetes
- Västertorps dagliga verksamhet
- Vida omsorg och utbildning av